

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

**Факультет управління персоналу, соціології та психології
Кафедра педагогіки та психології**

**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «ЕКОНОМІЧНА ТА
СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ»**

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 053 Психологія

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему **«ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РІВНЯ НАРЦИСИЗМУ З ЕМОЦІЙНИМ
ІНТЕЛЕКТОМ У СТУДЕНТІВ»**

Здобувачки Шевчук Марини Олександрівни
(підпис)

Науковий керівник: д.психол.н., проф. Креденцер.О.В
(підпис)

Робота допущена до захисту перед Екзаменаційною комісією (ЕК) з атестації
здобувачів вищої освіти

Завідувачка кафедри: д.п.н., проф. Артюшина М.В.
(підпис)

Київ-2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ НАРЦИСИЗМУ ТА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ	6
1.1. Поняття нарцисизму в сучасній психологічній науці.....	6
1.2. Емоційний інтелект як психологічний феномен	12
1.3. Взаємозв'язок нарцисизму та емоційного інтелекту в контексті особистісного розвитку молоді.....	18
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ РІВНЯ НАРЦИСИЗМУ ТА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СТУДЕНТІВ	26
2.1. Програма і організація емпіричного дослідження.....	26
2.2. Методичний інструментарій дослідження	30
2.3. Аналіз і інтерпретація результатів дослідження.....	34
2.4. Практичні рекомендації щодо розвитку емоційного інтелекту у студентів з різним рівнем нарцисизму.....	39
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48
ДОДАТКИ.....	54

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному суспільстві, що характеризується високим рівнем індивідуалізації, зростає значення дослідження психологічних феноменів, які визначають особливості міжособистісної взаємодії молоді. Одним із таких феноменів є нарцисизм, який може мати як конструктивні, так і деструктивні прояви у процесі самореалізації особистості. У студентському віці, коли відбувається активне формування «Я-концепції» та соціально-емоційних навичок, особливої ваги набуває розвиток емоційного інтелекту, що забезпечує здатність розуміти себе та інших, регулювати емоційні стани й вибудовувати ефективну комунікацію. Саме тому дослідження взаємозв'язку рівня нарцисизму з емоційним інтелектом студентів є актуальним завданням сучасної психологічної науки та практики, зокрема у контексті розвитку системи психологічної освіти в Україні.

Проблематика нарцисизму розглядається у працях таких учених, як З. Фрейд, який уперше описав феномен нарцисизму як етап психосексуального розвитку особистості; Г. Кохут і О. Кернберг, які досліджували патологічні форми нарцисизму в межах психоаналітичної традиції. У сучасній психології феномен нарцисизму трактують як континуум, що включає як здорові, так і дисфункціональні риси (А. Бек, Р. Кемпбелл, В. Василюк, Н. Пов'якель). Питання розвитку емоційного інтелекту висвітлювали П. Саловей і Д. Майер, які вперше сформулювали концепцію емоційного інтелекту як здатності сприймати, розуміти та регулювати емоції. Її подальший розвиток здійснили Д. Гоулман, Р. Бар-Он, Н. Холл, а в українському науковому дискурсі – О. Власова, Л. Найдьонова, І. Андрєєва, О. Чепурна. Попри значну кількість досліджень, взаємозв'язок між рівнем нарцисизму та розвитком емоційного інтелекту у студентів залишається недостатньо вивченим. Не з'ясовано, як різні типи нарцисизму (адаптивний і дезадаптивний) впливають на здатність студентів розуміти власні та чужі емоції, а також на характер міжособистісної взаємодії у навчальному середовищі.

Об'єкт дослідження: нарцисизм і емоційного інтелекту у студентської молоді.

Предмет дослідження: взаємозв'язок рівня нарцисизму з показниками емоційного інтелекту у студентів.

Мета дослідження - визначити характер і особливості взаємозв'язку між рівнем нарцисизму та емоційним інтелектом у студентів, а також розробити практичні рекомендації щодо розвитку емоційного інтелекту у молоді з різним рівнем нарцисизму.

Завдання дослідження

1. Розкрити теоретичні підходи до вивчення феномену нарцисизму у сучасній психологічній науці.
2. Визначити сутність і структуру емоційного інтелекту як психологічного феномену.
3. Проаналізувати наукові підходи до взаємозв'язку нарцисизму та емоційного інтелекту у контексті особистісного розвитку молоді.
4. Розробити програму, організацію та методичний інструментарій емпіричного дослідження.
5. Провести емпіричне дослідження взаємозв'язку рівня нарцисизму та емоційного інтелекту у студентів.
6. Здійснити аналіз і інтерпретацію отриманих результатів.
7. Розробити практичні рекомендації щодо розвитку емоційного інтелекту у студентів із різним рівнем нарцисизму.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано комплекс взаємопов'язаних методів:

Теоретичні – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукових джерел з проблеми нарцисизму та емоційного інтелекту; систематизація підходів до дослідження цих феноменів.

Емпіричні – NPI-16 в українській адаптації Пилат, Сенік і Кривенко - для оцінки рівня особистісного нарцисизму; NARQ - для визначення двох його компонентів - admiration і rivalry; а також методика емоційного інтелекту В. В.

Зарицької, що вимірює емоційну обізнаність, саморегуляцію, емпатію та здатність керувати емоціями.

Математико-статистичні – кореляційний аналіз (коефіцієнт Пірсона), порівняльний аналіз (t-критерій Стюдента) для перевірки значущості виявлених взаємозв'язків.

Теоретична значущість полягає у систематизації наукових підходів до вивчення феноменів нарцисизму та емоційного інтелекту, уточненні їх взаємозв'язку в контексті особистісного розвитку студентів. Практична значущість полягає у можливості використання отриманих результатів у психологічному консультуванні, профілактичній і просвітницькій роботі зі студентами, а також при розробленні тренінгових програм розвитку емоційного інтелекту та корекції дезадаптивних проявів нарцисизму.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У роботі міститься 9 таблиць та 3 рисунка. Загальний обсяг становить 45 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ НАРЦИСИЗМУ ТА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

1.1. Поняття нарцисизму в сучасній психологічній науці

Проблематика нарцисизму посідає важливе місце у сучасній психології, оскільки поєднує питання становлення самооцінки, внутрішньої саморегуляції та стилів міжособистісної взаємодії. Дослідники наголошують, що нарцисизм не можна зводити до вузького клінічного діагнозу чи до популярних у масовій культурі уявлень про надмірну самозакоханість. Це багатовимірний психологічний феномен, який охоплює як емоційні й когнітивні компоненти, так і поведінкові стратегії, спрямовані на підтримання позитивного образу Я.

У класичних психодинамічних моделях нарцисизм розглядався як окремий етап розвитку самості, важливий для формування стабільного відчуття власної цінності. Його походження пов'язане з ідеями З. Фрейда про первинний нарцисизм, який забезпечує базове почуття життєвої підтримки.

У працях Г. Кохута та О. Кернберга поняття нарцисизму було поглиблено через аналіз внутрішньої вразливості, залежності від зовнішнього схвалення та труднощів у формуванні автентичної самооцінки. Саме завдяки їхнім підходам науковці почали розрізняти вразливий та грандіозний типи нарцисизму - два психологічні полюси, між якими розташовані численні індивідуальні варіанти.

У сучасній літературі спостерігається тенденція до інтеграції цих психодинамічних уявлень із емпірично перевіреними моделями. Наприклад, F. Schalkwijk, P. Luyten та їхні колеги у своїй праці наголошують, що сучасне розуміння нарцисичного розладу поєднує клінічні теорії та дані альтернативної моделі DSM-5, у якій акцент робиться на дисфункціональності механізмів саморегуляції та міжособистісних стосунків [49, с. 4]. Дослідники звертають увагу, що нарцисизм є не стільки «завищеною самооцінкою», скільки хиткою системою підтримки Я, що потребує постійного підкріплення.

В українській науковій традиції інтерес до вивчення нарцисичних проявів суттєво зріс упродовж останніх років. Так, І. Кривенко, І. Горбаль і С. Катаран,

досліджуючи молодіжні групи, підкреслюють, що нарцисичні прояви часто мають не патологічний, а адаптивний характер, зумовлений високими соціальними вимогами та потребою самоствердження у конкурентному середовищі [20, с. 68]. М. Меленчук і А. Шудра звертають увагу на те, що нарцисичність може змінюватися залежно від локусу контролю й особистісних ресурсів: особи з внутрішнім локусом демонструють більш стабільні й менш компенсаторні форми самопрезентації [23, с. 45].

Вагомим внеском у сучасну науку стали дослідження, присвячені колективному нарцисизму. О. Дроздов зазначає, що молодь може формувати перебільшене відчуття групової винятковості, яке компенсує індивідуальні почуття невпевненості, але водночас посилює міжгрупову напруженість [11, с. 323].

Окремим напрямом вивчення є феномен цифрового нарцисизму. К. Справцева аналізує, як соціальні мережі підсилюють демонстративні стратегії самопрезентації, формуючи залежність від зовнішніх реакцій (лайків, коментарів), що посилює фрагментарність образу Я [35, с. 105]. Подібні висновки подають зарубіжні автори: А. Влaсhнiо та колеги показують, що частота використання соціальних мереж прямо корелює з нарцисичністю та нестабільною самооцінкою [44].

Дослідження нарцисизму тісно пов'язані з концептом Темної тріади особистості. У магістерській роботі С. Є. Бжезінської показано, що поєднання нарцисизму, психопатії й макіавеллізму формує особливий тип соціальної взаємодії, який відзначається низьким рівнем емпатії, схильністю до маніпуляцій і прагненням до домінування [2, с. 41]. Схожі результати отримала й О. Саннікова, яка підтвердила взаємозв'язок нарцисичних рис із агресивними патернами поведінки та емоційною нечутливістю [31]. Важливим аспектом сучасних інтерпретацій є підхід, який розглядає нарцисизм як складну систему саморегуляційних стратегій. М. Р. Клименко наголошує, що нарцисичні риси можуть виконувати функцію стабілізації самооцінки, але у разі надмірного використання переходять у компенсаторні механізми, які підсилюють

внутрішню вразливість [18, с. 84]. Підтримує цю позицію й Г. Чуйко, яка пропонує розглядати нарцисизм не лише як деструктивний феномен, а й як один із можливих шляхів особистісного самоствердження, що стає проблемою лише за умови дисбалансу між реальними можливостями та уявленнями про власну винятковість [39].

У міжнародних дослідженнях все частіше застосовують двофакторні моделі. Так, R. Back, M. Wetzel та інші доводять, що нарцисизм структурно складається з компонентів *Admiration* (самозвеличення, потреба бути особливим) та *Rivalry* (ворожість, знецінення інших) [8, с. 1327]. Ця модель пояснює, чому деякі нарцисичні риси можуть здаватися соціально привабливими, тоді як інші створюють труднощі в міжособистісних стосунках. Таким чином, у сучасній психологічній науці нарцисизм розглядають як складне, багаторівневе утворення, у структурі якого поєднані кілька взаємопов'язаних компонентів, кожен із яких відображає специфічну грань цього феномену.

1. Емоційний компонент. Однією з центральних характеристик нарцисизму є його емоційна природа. Незважаючи на зовнішню впевненість або навіть демонстративну зверхність, нарцисична особистість має вразливу, нестабільну самооцінку, яка потребує постійного зовнішнього підкріплення. Цю подвійність підкреслюють як українські, так і зарубіжні дослідники: М. Р. Клименко наголошує, що нарцисизм часто є реакцією на внутрішнє відчуття недостатності та може виконувати роль захисного механізму від переживань власної недосконалості [18, с. 84]. Саме тому навіть незначна критика або відсутність підтримки здатні викликати у таких осіб сильний емоційний дискомфорт, агресію або відхід у пасивно-вразливу поведінку.

2. Когнітивний компонент. До когнітивної сфери належать уявлення нарцисичної особистості про власну винятковість, особливу місію чи перевагу над іншими. У роботах Wetzel, Zettler і Lang показано, що такі когнітивні установки формують основу грандіозного нарцисизму, який передбачає не лише переконання у власній зверхності, а й очікування особливого ставлення з боку оточення [8, с. 1326]. Для вразливого нарцисизму, навпаки, характерні

суперечливі мисленнєві схеми: прагнення до унікальності поєднується з глибоким сумнівом у власній цінності. Когнітивна складова створює рамку, що визначає спосіб інтерпретації соціальних ситуацій, схильність до перебільшення власних досягнень і чутливість до можливих загроз для Я-образу.

3. Поведінковий компонент. Поведінкові прояви нарцисизму здебільшого помітні у соціальній взаємодії. Це демонстративність, емоційна експресивність, бажання бути в центрі уваги, а також схильність до контролювання оточення. Як наголошують С. Бжезінська та О. Саннікова, поведінка осіб із високим рівнем нарцисизму часто містить елементи домінування, маніпулятивності, а в окремих випадках - агресії, спрямованої на захист власного «ідеального Я» [2; 31]. Поведінкові стратегії можуть здаватися впевненими й ефективними, однак їхня мотиваційна основа часто пов'язана з потребою компенсувати внутрішню вразливість.

4. Міжособистісний компонент. Міжособистісна сфера є однією з найбільш проблемних зон розвитку нарцисичної особистості. Для неї характерні труднощі у встановленні рівноправних, емоційно взаємних взаємин. Партнерські стосунки нерідко стають для нарцисичної особистості засобом підтвердження власної цінності, а не простором взаємної підтримки. М. Меленчук і А. Щудра доводять, що у випадку нестабільного локусу контролю нарцисичні прояви можуть супроводжуватися гіперчутливістю до відмови й очікуваннями безумовного прийняття [23]. У міжособистісній сфері найбільш очевидно проявляється суперечливість нарцисичного характеру: прагнення близькості співіснує з побоюванням втрати автономії та небажанням визнати власні недоліки.

5. Соціокультурний компонент. Сучасні медіа та цифровий простір суттєво впливають на формування нарцисичних тенденцій. К. Справцева переконливо демонструє, що соціальні мережі створюють умови для постійної самопрезентації та порівняння, що активізує як грандіозні, так і вразливі аспекти нарцисизму [35, с. 105]. Подібної думки дотримуються А. Влachsніо та колеги, які підкреслюють, що цифрове середовище стає своєрідним «підсилювачем»

нарцисичних рис, оскільки забезпечує швидке отримання соціальних сигналів і можливість конструювати контрольований образ Я [44]. З огляду на це нарцисизм дедалі частіше аналізується як феномен, укорінений у культурі індивідуалізму, видимості та конкуренції за символічні ресурси.

Узагальнюючи різні підходи, можна стверджувати, що нарцисизм сьогодні розглядається не як статична, раз і назавжди визначена особистісна риса, а як динамічна система саморегуляції, що формується й проявляється у взаємодії з внутрішніми ресурсами людини та зовнішніми соціальними умовами. Його структура включає взаємодію емоційних, когнітивних, поведінкових і міжособистісних компонентів, а також значною мірою визначається культурними тенденціями та особливостями сучасного інформаційного середовища.

Гнучкість і багатовимірність цього феномену пояснюють, чому нарцисичні особистості можуть виявляти як успішність і соціальну активність, так і труднощі у формуванні близьких стосунків, емоційній стабільності чи професійному розвитку. Нарцисизм постає не лише як особистісна характеристика, а як механізм адаптації, ефективність якого визначається балансом між внутрішніми потребами, самооцінкою, контекстом соціальної взаємодії та доступністю емоційних ресурсів.

Перед тим як перейти до узагальнення теоретичних підходів, доцільно окреслити, як різні дослідники трактують феномен нарцисизму в сучасній психології. У науковій літературі він не має єдиного тлумачення: його розглядають як особистісну рису, механізм саморегуляції, соціокультурний конструкт або навіть результат взаємодії особистості з цифровим середовищем. У таблиці 1.1 подано порівняння ключових поглядів, що дозволяє побачити багатовимірність цього явища та відмінності між концептуальними підходами різних авторів

Таблиця 1.1 - Погляди дослідників на сутність нарцисизму

Автор	Ключове визначення нарцисизму	Суть підходу / Висновок
-------	-------------------------------	-------------------------

Меленчук, Шудра [23]	Нарцисизм залежить від локусу контролю та механізмів емоційної саморегуляції	Нарцисизм може бути адаптивним або компенсаторним
Кривенко, Горбаль, Катаран [20]	Особистісний нарцисизм молоді як варіант самоствердження	Гендерні та вікові відмінності у проявах
Дроздов [11]	Колективний нарцисизм як перебільшення цінності групи	Соціальний механізм компенсації невпевненості
Справцева [35]	Цифровий нарцисизм як залежність від цифрової самопрезентації	Соцмережі підсилюють демонстративні тенденції
Włachnio et al. [44]	Нарцисизм пов'язаний із високою активністю в соцмережах	Соціальні медіа стають підсилювачем самолюбівання
Wetzel et al. [8]	Модель Admiration–Rivalry	Нарцисизм має дві взаємопов'язані, але різні сторони
Schalkwijk et al. [49]	Інтеграція психодинамічних та DSM-5 підходів	Нарцисизм - порушення саморегуляції та міжособистісних зв'язків
Чуйко [39]	Нарцисизм як спосіб підтримання Я	Може бути адаптивним при збалансованості з реальністю

Джерело: розроблено на основі [8, 11, 20, 23, 35, 39, 49]

Узагальнюючи наведені підходи, варто відзначити, що сучасні дослідження нарцисизму демонструють відхід від спрощених, одномірних пояснень цього феномена. Замість трактування нарцисизму як стабільної та однозначно негативної риси особистості науковці дедалі частіше наголошують на його багатовимірності, контекстуальності й залежності від умов соціалізації. Важливо, що у багатьох роботах підкреслюється не лише руйнівний потенціал нарцисизму, але й ті елементи, які можуть відігравати адаптивну роль - наприклад, підтримка самоцінності, прагнення до високих досягнень чи розвиток соціальної активності, якщо такі прояви врівноважені емоційною регуляцією та реалістичною самооцінкою [18, с. 84; 39].

Особливу увагу дослідники звертають на зв'язок нарцисичних рис із соціокультурним середовищем. Цифрова культура, у якій самопрезентація стає ключовою формою соціальної взаємодії, істотно впливає на специфіку проявів грандіозного й вразливого нарцисизму. Постійна доступність оціночних реакцій (лайків, коментарів) змінює спосіб побудови образу Я, підсилюючи фрагментарність і залежність від зовнішнього схвалення [35; 44]. Ці процеси особливо помітні серед молоді, яка перебуває у стадії активного пошуку

соціальної ідентичності та смислової самостійності. Також ключовим є розширення клінічних моделей нарцисизму. Завдяки роботам F. Schalkwijk та пов'язаних дослідників формується уявлення про нарцисизм як про глибоке порушення системи саморегуляції, де вразливість та грандіозність перебувають у внутрішньому конфлікті, створюючи нестійкий баланс між прагненням до визнання й страхом бути оціненим [49]. Це дозволяє по-новому інтерпретувати соціальну поведінку особистостей із високим рівнем нарцисизму та пояснити їхні труднощі у сфері міжособистісних взаємин.

Значна увага у сучасній літературі приділяється також поєднанню нарцисичних тенденцій із іншими рисами Темної тріади - психопатією та макіавеллізмом. Результати С. Бжезінської та О. Саннікової засвідчують, що такі поєднання формують специфічні міжособистісні патерни, де домінування, низька емпатійність і прагнення до контролю над іншими стають провідними мотивами поведінки [2; 31].

Таким чином, сучасне розуміння нарцисизму відображає складну сукупність індивідуальних, соціальних і культурних чинників. Він постає не як статичний розлад, а як динамічна структура, що може видозмінюватися залежно від контексту взаємодії, особистісних ресурсів та актуальних соціальних викликів.

1.2. Емоційний інтелект як психологічний феномен

Емоційний інтелект у сучасній психологічній науці розглядається як один із ключових чинників особистісного розвитку, міжособистісної взаємодії та адаптації людини до складних соціальних ситуацій. Попри те, що концепт ЕІ активно досліджується лише останні три десятиліття, сьогодні він посідає важливе місце у прикладній психології, педагогіці, нейронауках і менеджменті. Зростання інтересу до нього пояснюється тим, що емоційна компетентність дедалі більше впливає на академічну успішність, професійну продуктивність, психологічне благополуччя й уміння будувати стійкі соціальні зв'язки.

Емоційний інтелект у сучасній психології трактується як складне психологічне утворення, що поєднує здатність людини розуміти власні емоції, інтерпретувати емоційні прояви інших людей та цілеспрямовано управляти емоційними станами. У найзагальнішому вигляді ЕІ визначається як інтегральна здатність, яка охоплює процеси емоційного сприймання, усвідомлення, розуміння, регуляції та використання емоцій у поведінці й мисленні. Це означає, що емоції розглядаються не як спонтанні реакції, а як важливий когнітивно-регулятивний ресурс, який може бути залучений для ефективного вирішення життєвих завдань.

У працях Л. С. Ракітянської підкреслюється, що емоційний інтелект є інтегральною якістю, у якій поєднуються емоційні, когнітивні та поведінково-регулятивні компоненти [30, с. 36]. Дослідниця наголошує, що ЕІ проявляється не лише у здатності розпізнавати емоційні стани, а й у вмінні перетворювати їх на адаптивні способи взаємодії. Тобто людина з високим рівнем емоційного інтелекту здатна краще розуміти, коли зосередитися, а коли зняти напруження, як підтримати близьких або колег, яким чином реагувати на конфлікт чи критику. Такий підхід демонструє, що ЕІ не зводиться до емоційності чи емпатії, а передбачає цілісну структуру психологічних навичок, які формують основу ефективної соціальної поведінки.

С. П. Дерев'янка також трактує емоційний інтелект не як ізольовану психічну властивість, а як систему емоційно-когнітивної саморегуляції, яка дає людині змогу керувати внутрішніми станами й спрямовувати їх у конструктивне русло [10, с. 17]. Це передбачає здатність трансформувати первинні емоційні імпульси у врівноважені дії: наприклад, не реагувати імпульсивно на негативні подразники, утримуватися від конфліктної поведінки чи мобілізуватися у складних ситуаціях. Таким чином, Дерев'янка акцентує на активному, усвідомленому перетворенні емоцій, що робить емоційний інтелект важливою складовою психологічної зрілості.

У вітчизняній психологічній традиції ЕІ часто розглядається крізь призму особистісного розвитку, професійної компетентності та здатності до

стресостійкості. Так, Н. І. Меленчук і А. А. Шудра підкреслюють, що емоційний інтелект відіграє визначальну роль у формуванні механізмів саморегуляції. Вони вказують, що студенти з високим рівнем ЕІ демонструють більш контрольовану поведінку, краще справляються зі стресовими подіями та здатні швидше відновлювати психологічну рівновагу [23, с. 45]. Дослідниці наголошують, що здатність керувати власними емоційними станами є важливою умовою особистісної стабільності, а її відсутність - одним із чинників емоційної дезадаптації.

О. М. Ічанська та А. І. Закревська розглядають емоційний інтелект у контексті професійної підготовки майбутніх психологів, підкреслюючи його значення для формування емпатії, комунікативної компетентності та здатності до ефективної міжособистісної взаємодії [16, с. 273]. Згідно з їхніми висновками, високий рівень ЕІ забезпечує не лише краще розуміння клієнтів і колег, а й сприяє розвитку професійної ідентичності. Авторки доводять, що без достатнього рівня емоційної обізнаності та саморегуляції майбутній психолог не може повноцінно працювати з клієнтами, адже не здатен підтримувати внутрішню стабільність у ситуаціях емоційного напруження.

У підсумку всі зазначені підходи демонструють, що сутність емоційного інтелекту полягає в інтеграції емоційних процесів із когнітивно-регулятивними механізмами, що забезпечують психологічну зрілість, адаптивність і здатність будувати конструктивні взаємини. Це не окремий навик і не сукупність емоційних переживань, а гнучка, цілісна система, яка визначає спосіб взаємодії людини із власним внутрішнім світом та соціальним оточенням.

Більшість сучасних моделей описують ЕІ як багатокомпонентну структуру. Зокрема, у працях Л. Д. Заграй виділяються такі ключові складові (рис. 1.1).

Функціональна модель, запропонована М. М. Августюк, окреслює ЕІ як інтегральну здатність, яка включає емоційну обізнаність, контроль над емоційними імпульсами, навички стійкої комунікації та здатність до емпатійного співпереживання [1, с. 28].

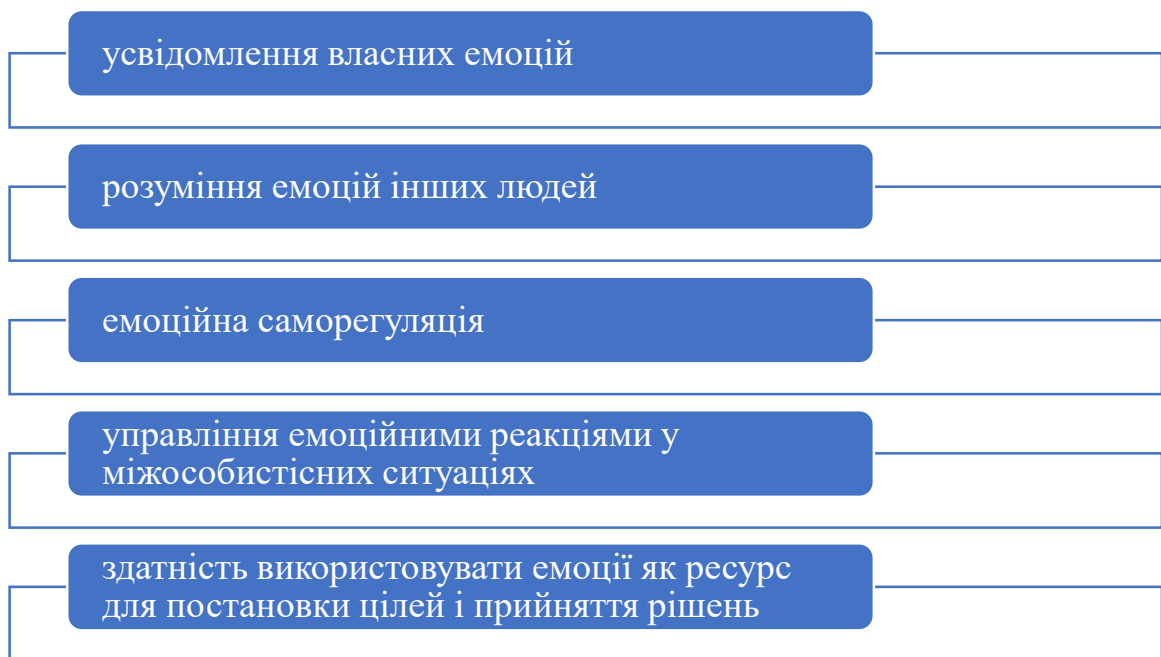

Рис. 1.1 Структурні компоненти емоційного інтелекту

Джерело: розроблено на основі [12]

Дослідниця акцентує увагу на тому, що розвиток емоційного інтелекту у студентів підвищує їхню психологічну зрілість і допомагає формувати навички рефлексії, толерантності та соціального партнерства. Ці підходи узгоджуються з міжнародними моделями Salovey & Mayer та Goleman, однак адаптовані до українського освітнього й соціального контексту.

Емоційний інтелект у студентському віці

Студентський вік вважається критичним періодом розвитку емоційної компетентності. Це підтверджують дослідження Ю. В. Льошенко, яка зазначає, що саме в цей час формується здатність до емоційної рефлексії, стресостійкості та усвідомлення власних переживань [22, с. 265]. Вона підкреслює, що студенти з високим рівнем емоційного інтелекту мають кращі навички саморегуляції, рідше демонструють дезадаптивні реакції та легше входять у нові соціальні групи.

Подібних висновків дотримуються Мищишин і Фечан, які вказують, що рівень ЕІ тісно пов'язаний із успішністю навчання, здатністю до командної роботи та професійною мотивацією студентів технічних спеціальностей [25]. Натомість низький рівень емоційної компетентності може спричиняти труднощі

у спілкуванні, підвищену конфліктність, стрес та відчуття емоційного виснаження.

У сучасній літературі простежується консенсус щодо того, що ЕІ не є вродженою характеристикою. Він розвивається під впливом:

- виховання;
- соціального середовища;
- професійного досвіду;
- навчально-виховного процесу;
- цілеспрямованих тренінгових програм.

Так, Г. В. Васильєва наголошує на ролі ранніх міжособистісних зв'язків у формуванні емоційної саморегуляції, підкреслюючи взаємозв'язок між емоційною проникливістю та здатністю встановлювати зрілі стосунки у дорослому віці [6, с. 14].

У свою чергу, О. М. Августюк описує конкретні методики розвитку емоційної компетентності, включно з рефлексивними вправами, глибоким аналізом власних емоційних патернів та тренінгами емоційної комунікації [1, с. 62–73].

Комплексний підхід до розвитку ЕІ означає, що його формування можливе на будь-якому етапі життєвого шляху, однак найефективніше відбувається у молодому віці, коли особистість активно шукає власні ресурси та моделі поведінки. Одним із ключових напрямів сучасних досліджень емоційного інтелекту є вивчення його ролі у формуванні психологічної стійкості та здатності особистості протистояти стресовим впливам. У сучасному освітньому середовищі, де студенти постійно стикаються з високими навчальними навантаженнями, соціальними вимогами та необхідністю швидкої адаптації до нових умов, саме емоційна компетентність стає важливим регулятором їхнього психоемоційного стану.

У своїй роботі К. Усик обґрунтовує, що емоційний інтелект функціонує як медіатор між індивідуальними особистісними характеристиками та реакцією на стрес, забезпечуючи здатність людини свідомо управляти внутрішніми

переживаннями, а не піддаватися імпульсивним або дезадаптивним формам поведінки [36]. Дослідниця підкреслює, що особи з високим рівнем ЕІ легше відновлюють психологічну рівновагу після впливу негативних подій, демонструють більш конструктивні стратегії подолання й здатні швидше адаптуватися до змін у навчальному та соціальному середовищі.

Механізм цього впливу пояснюється тим, що емоційний інтелект:

- підвищує здатність до емоційної рефлексії, що дозволяє вчасно розпізнати ознаки перенапруження й запобігти його загостренню;
- формує навички саморегуляції, завдяки яким людина може управляти інтенсивністю емоційних реакцій, уникаючи різких перепадів настрою чи емоційного виснаження;
- зміцнює контроль над імпульсивною поведінкою, що особливо важливо в ситуаціях конфліктів, невдач чи критичних подій;
- сприяє формуванню адекватної мотивації, допомагаючи підтримувати працездатність і зосередженість навіть у стресових умовах;
- підсилює соціальну підтримку, оскільки особи з високим ЕІ легше встановлюють партнерські взаємини й отримують більше ресурсів з оточення.

Дослідження студентської молоді підтверджують, що емоційний інтелект є одним із головних психологічних чинників, які визначають не лише рівень переживаного стресу, а й ефективність використання копінг-стратегій. Студенти з високим ЕІ частіше застосовують проблемно-орієнтовані стратегії, а не уникнення чи емоційні реакції, характерні для низького рівня емоційної компетентності. Такі особи здатні реалістично оцінювати ситуацію, не драматизуючи її, а отже - швидше знаходити рішення або адаптивний спосіб реагування.

Важливо підкреслити, що емоційний інтелект не лише зменшує негативні наслідки стресу, але й сприяє підвищенню психологічної витривалості, тобто здатності зберігати цілісність особистості, відповідальність і продуктивність у складних обставинах. Це відображено у висновках Ю. В. Льошенко, яка наголошує, що студенти з високим ЕІ відзначаються більшою стабільністю

самооцінки, оптимістичністю та підвищеним рівнем внутрішньої мотивації, що робить їх менш уразливими до емоційного виснаження [22]

Отже, емоційний інтелект у сучасній психології постає як багатовимірний феномен, що охоплює емоційну проникливість, емпатійну здатність, саморегуляцію, когнітивні процеси та навички соціальної взаємодії. Він виконує важливі функції у становленні студентської молоді, впливаючи на професійну мотивацію, психологічне благополуччя та міжособистісні стосунки. Більшість дослідників сходяться на думці, що ЕІ не є фіксованою рисою, а динамічною компетентністю, розвиток якої можливий за умови цілеспрямованого навчання, рефлексії та позитивного соціального оточення.

1.3. Взаємозв'язок нарцисизму та емоційного інтелекту в контексті особистісного розвитку молоді

Взаємозв'язок нарцисизму та емоційного інтелекту привертає дедалі більшу увагу сучасних дослідників, оскільки саме у молодіжному віці формується емоційна зрілість особистості, закладаються механізми саморегуляції та вибудовується система соціальних відносин. Юність і рання дорослість - це періоди активного становлення «Я-концепції», підвищеної чутливості до оцінювання, а також часу структуризації особистісних рис, що визначають стиль взаємодії людини із соціумом. У цьому контексті нарцисизм може як сприяти, так і перешкоджати ефективній емоційній саморегуляції, тоді як емоційний інтелект здатний пом'якшувати його деструктивні прояви або, навпаки, бути недостатньо сформованим у молоді з нарцисичними тенденціями.

Питання співвідношення нарцисизму та емоційного інтелекту в сучасній психології розглядається крізь призму механізмів саморегуляції, структури самооцінки та особливостей соціальної взаємодії. Обидва феномени - нарцисизм і емоційний інтелект - стосуються способів, якими особистість вибудовує стосунки з іншими людьми, реагує на оцінювання та підтримує внутрішню психологічну рівновагу. Саме тому теоретичні моделі нарцисизму дедалі частіше

аналізуються у зв'язку з рівнем емоційної компетентності, що визначає якість соціального функціонування молодого людини.

У працях Н. І. Меленчук і А. А. Шудри нарцисизм розглядається не як окрема риса характеру, а як динамічна система емоційної саморегуляції, що формується на ґрунті внутрішньої вразливості особистості та прагнення стабілізувати самооцінку [23]. Дослідниці підкреслюють, що молоді люди з вираженими нарцисичними рисами відзначаються підвищеною чутливістю до зовнішнього оцінювання, схильністю уникати ситуацій, які можуть спричинити втрату відчуття «власної винятковості», використанням захисних емоційних стратегій (ідеалізація себе, знецінення інших), труднощами у відкритому вираженні негативних емоцій.

Такі особливості можуть ускладнювати міжособистісну взаємодію, оскільки будь-яка критика сприймається як загроза для «Я». У цьому контексті емоційний інтелект відіграє роль рівноважного механізму, що допомагає стабілізувати емоційний стан та зменшити інтенсивність захисних реакцій.

О. М. Ічанська та А. І. Закревська доводять, що розвиток емоційного інтелекту дозволяє молодим людям:

- точніше розуміти власні емоційні потреби;
- адекватно інтерпретувати емоції інших;
- регулювати імпульсивні реакції;
- зменшувати інтенсивність внутрішнього напруження [16].

Таким чином, ЕІ знижує ризик емоційних «зривів» - різких переживань образи, гніву або внутрішнього відчаю, які часто характерні для вразливого нарцисизму. Особи з добре розвиненим емоційним інтелектом здатні критичніше осмислювати власні переживання, не розцінюючи кожен незгод або зауваження як особистісну атаку. Це сприяє формуванню стабільнішої самооцінки та зменшує потребу у надмірному зовнішньому схваленні.

Двофакторна модель нарцисизму Е. Wetzel, І. Zettler і J. Lang є однією з найвпливовіших у сучасній психології [8]. Автори розрізняють (рис. 1.2).

Рис. 1.2 Двофакторна модель нарцисизму

Джерело: розроблено на основі [8]

У цій моделі саме емоційний інтелект визначає, у який бік буде розвиватися нарцисична тенденція.

Якщо ЕІ високий → Admiration може набути адаптивної форми: упевненість, лідерство, мотивація досягнень, креативність. Якщо ЕІ низький → Rivalry стає провідним типом реагування: агресія, ворожість, маніпулятивність, конфліктність. Тобто емоційний інтелект виступає ніби «регулятором амплітуди» нарцисизму, визначаючи, чи буде він конструктивним, чи руйнівним.

Провідні теоретичні моделі нарцисизму і емоційного інтелекту сходяться в тому, що обидва феномени мають спільні внутрішні механізми:

1. Самооцінка та її стабільність. Нарцисизм у молоді часто пов'язаний із нестабільною самооцінкою. ЕІ, навпаки, сприяє її стабілізації, оскільки формує навички рефлексії та конструктивного ставлення до власних емоцій.

2. Емоційна саморегуляція. Нарцисизм передбачає залежність від зовнішніх емоційних сигналів, тоді як емоційний інтелект забезпечує внутрішню регуляцію.

3. Соціальне порівняння. Молоді люди з вираженим нарцисизмом частіше включаються у конкурентні форми взаємодії, тоді як високий рівень ЕІ сприяє емпатії та кооперації.

Узагальнюючи це, можна стверджувати: теоретичні моделі пояснюють, що нарцисизм і емоційний інтелект не є антагоністичними явищами, а формують складну систему взаємодії, в якій ЕІ впливає на якість і напрям розвитку нарцисичних тенденцій.

У дослідженні Г. В. Васильєвої підкреслено, що нарцисичні риси можуть ускладнювати формування міжособистісної близькості, оскільки особи з вираженим нарцисизмом схильні уникати емоційної вразливості та блокувати емпатійні реакції [6]. У таких випадках емоційний інтелект відіграє компенсаторну роль, посилюючи здатність молодшої людини усвідомлювати власні переживання та розуміти емоції інших. Це сприяє формуванню збалансованих стосунків, підвищує толерантність до критики та знижує рівень міжособистісної агресії.

К. Усик у своєму дослідженні доводить, що емоційний інтелект не лише регулює емоційні стани, а й підвищує психологічну стійкість, роблячи особистість менш залежною від зовнішнього оцінювання та соціального схвалення [36]. Для молоді з нарцисичними тенденціями це має особливе значення, оскільки дозволяє зменшити потребу у надмірному самоутвердженні та демонстративній поведінці. Водночас студенти з недостатньо розвиненим емоційним інтелектом частіше демонструють реакції, характерні для вразливого нарцисизму: підвищену образливість, уникнення складних ситуацій, переоцінювання критики, а також емоційну нестійкість. Тобто незбалансований рівень ЕІ може стати чинником, що сприяє формуванню деструктивних нарцисичних патернів.

Значний внесок у розуміння взаємозв'язку між емоційним інтелектом і нарцисизмом роблять дослідження цифрової поведінки молоді. К. Справцева описує явище цифрового нарцисизму, коли самопрезентація у соціальних мережах стає основним інструментом підтримання самооцінки [35]. Постійний

контакт із віртуальною аудиторією підсилює демонстративні тенденції, формує залежність від лайків і коментарів та посилює схильність до порівняння себе з іншими.

Показово, що в роботах А. Włachnio та співавторів наголошено на прямому зв'язку між частотою використання соціальних медіа, нарцисичними проявами та дефіцитами в емоційній саморегуляції [44]. Молодь із вираженим нарцисизмом частіше використовує соцмережі як простір для компенсації емоційної нестабільності, у той час як високий рівень ЕІ сприяє більш усвідомленому та здоровому стилю цифрової поведінки. Це дозволяє стверджувати, що у цифровому контексті емоційний інтелект може бути захисним чинником, який знижує ризик формування деструктивної нарцисичної залежності.

Юнацький і студентський вік є одним із найбільш динамічних періодів розвитку особистості, коли формується цілісна система цінностей, відбувається пошук ідентичності, вибудовується майбутня професійна перспектива та засвоюються моделі соціальної взаємодії. Це період підвищеної сенситивності до оцінок, порівняння себе з іншими й активного розвитку емоційної та когнітивної сфер. Тому саме в цей час найбільш виразно проявляються як нарцисичні тенденції, так і рівень емоційної компетентності.

Л. В. Король звертає увагу на те, що помірний, конструктивний нарцисизм може бути цілком природним і навіть корисним явищем для молодшої людини [19]. Він може відображати здорове прагнення до самоствердження, бажання виділятися, досягати результатів, бути помітним у групі однолітків. У такому варіанті нарцисизм виконує адаптивну функцію, оскільки стимулює розвиток амбіцій, професійних та особистісних цілей, формує впевненість і мотивацію до самовдосконалення. Однак за відсутності достатньої емоційної зрілості ці тенденції можуть швидко перейти в іншу площину. Нестійка самооцінка, низький рівень саморефлексії та нерозвинуті навички емпатії часто спричиняють загострення вразливого нарцисизму: залежність від схвалення, підвищену чутливість до критики, схильність до образливості та конфліктів. У студентській

молоді це може проявлятися у формі соціальної конкуренції, демонстративності, а також у труднощах формування емоційно зрілих партнерських стосунків.

Саме на цьому етапі емоційний інтелект відіграє ключову регуляторну роль. Дослідження Ю. В. Льошенко підтверджує, що молоді люди з високим рівнем ЕІ демонструють більш врівноважену самооцінку, вищі показники емпатії, а також здатність зважено реагувати на соціальні подразники [22]. Це означає, що емоційний інтелект фактично «калібрує» нарцисичні тенденції, зменшуючи їхній деструктивний потенціал і сприяючи формуванню зрілої, інтегрованої особистості.

Сучасна концепція нарцисичної саморегуляції, сформульована М. Р. Клименком, підкреслює, що нарцисизм - це не просто комплекс рис, а система способів підтримання цілісності Я-образу [18]. Нарцисична особистість активно використовує емоційні механізми: заперечення негативних переживань, раціоналізацію невдач, ідеалізацію себе чи значущих об'єктів. Якщо рівень емоційного інтелекту низький, ці механізми стають ригідними, захисними, а іноді й деструктивними. Натомість високий ЕІ робить їх більш гнучкими, контрольованими, підвищує здатність до реалістичного самоаналізу та прийняття обмежень.

Таким чином, процес становлення особистості молоді багато в чому залежить від того, як саме взаємодіють її амбіції, прагнення до самоствердження (нарцисичний компонент) і здатність до емоційної регуляції, емпатії й соціальної компетентності (емоційний інтелект). Гармонія між цими сферами сприяє формуванню зрілого характеру, здатного до конструктивної взаємодії, відповідальності й особистісного зростання.

Для більш наочного розуміння особливостей взаємодії нарцисизму та емоційного інтелекту доцільно порівняти їхні можливі прояви у студентської молоді. Узагальнюючи результати досліджень Л. Король [19], Ю. В. Льошенко [22], М. Р. Клименка [18] та інших авторів зі списку використаних джерел, можна виділити два можливі напрями розвитку: адаптивний, за якого нарцисичні

тенденції трансформуються у конструктивні форми, та деструктивний, пов'язаний із низьким рівнем емоційної компетентності.

Таблиця 1.3 - Прояви адаптивного та деструктивного поєднання нарцисизму та емоційного інтелекту у молоді

Компонент	Адаптивний розвиток (високий ЕІ)	Деструктивний розвиток (низький ЕІ)
Самооцінка	Стабільна, реалістична; упевненість без зверхності	Нестійка, залежна від схвалення; різкі коливання
Соціальна поведінка	Емпатійність, толерантність; уміння будувати партнерські стосунки	Конфліктність, чутливість до критики, уникнення відповідальності
Амбіції та самопрезентація	Лідерські якості, мотивація досягнень; здорове самоствердження	Демонстративність, прагнення уваги; надмірне самовихваляння
Емоційна регуляція	Здатність контролювати імпульси, конструктивно реагувати на стрес	Імпульсивні реакції, образливість, емоційні «зриви»
Соціально-психологічні наслідки	Позитивні стосунки, стійкість до невдач, саморозвиток	Труднощі у взаєминах, підвищена тривожність, ризик емоційного вигорання

Джерело: [18, 19, 22]

Отже, поєднання нарцисичних тенденцій та емоційного інтелекту відіграє важливу роль у становленні особистості молоді. Нарцисизм може бути як джерелом енергії саморозвитку - відчуття значущості, амбіцій, прагнення до успіху, - так і чинником емоційної нестабільності, залежності від схвалення та міжособистісних конфліктів. Саме рівень емоційного інтелекту визначає, у який бік розвиватимуться ці тенденції.

Високий ЕІ дозволяє молодій людині конструктивно інтегрувати свої амбіції, розуміти соціальні сигнали, керувати емоціями та будувати зрілі стосунки. Низький рівень емоційної компетентності, навпаки, підсилює вразливість нарцисизму, сприяючи ригідним захисним реакціям, конфліктності та внутрішній напрузі. Таким чином, гармонійний розвиток нарцисичних та емоційно-інтелектуальних компонентів є ключем до формування психологічно стійкої, соціально відповідальної та зрілої особистості студентської молоді

Отже, взаємозв'язок нарцисизму та емоційного інтелекту у молоді має комплексний характер. З одного боку, ЕІ може пом'якшувати негативні прояви нарцисизму, сприяючи розвитку емпатії, саморегуляції та психологічної

стійкості. З іншого боку, недостатній рівень ЕІ підсилює вразливі аспекти нарцисичної особистості, ускладнюючи соціальну адаптацію та емоційне функціонування. Емоційний інтелект виконує функцію регулятора, який визначає, чи буде нарцисизм для молодшої людини ресурсом самореалізації й лідерства, чи чинником міжособистісних проблем і внутрішньої нестабільності. У цифровому середовищі роль ЕІ стає особливо важливою, адже він допомагає уникати крайніх форм самопрезентації, зберігати психологічну рівновагу й підтримувати здорову самооцінку.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ РІВНЯ НАРЦИСИЗМУ ТА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СТУДЕНТІВ

2.1. Програма і організація емпіричного дослідження

Перехід від теоретико-методологічного аналізу феноменів нарцисизму та емоційного інтелекту до їх практичного вивчення потребує чітко структурованої програми емпіричного дослідження. В основі нашого наукового пошуку лежить припущення про існування специфічних кореляційних закономірностей між різними стратегіями нарцисичної регуляції та здатністю особистості до усвідомлення й керування емоційними станами. Як зазначає О. А. Вовченко, концептуалізація емоційного інтелекту вимагає врахування глибинних особистісних рис, що детермінують соціальну поведінку індивіда [9].

Методологічне підґрунтя програми дослідження базується на системному підході, що дозволяє розглядати нарцисизм не як гомогенне утворення, а як складний симптомкомплекс, що має як адаптивні (лідерство, впевненість), так і дезадаптивні (суперництво, агресивність) прояви. Відповідно, організація дослідження була спрямована на комплексну верифікацію цих аспектів у студентської молоді, оскільки саме цей віковий період, згідно з працями Е. Ветцеля та І. Цеттлера, є критичним для стабілізації траєкторій розвитку особистісних рис [8].

Мета емпіричного дослідження полягає у виявленні та психологічному аналізі зв'язків між рівнями особистісного нарцисизму (захопленням та суперництвом) та компонентами емоційного інтелекту у представників молодого віку.

Для досягнення поставленої мети було визначено наступні завдання:

1. Сформувати репрезентативну вибірку досліджуваних та обґрунтувати вибір психодіагностичного інструментарію.
2. Провести первинний зріз рівнів нарцисизму та емоційного інтелекту за допомогою валідизованих методик.

3. Здійснити кількісний та якісний аналіз отриманих даних, систематизувавши їх у табличній формі.

4. Встановити специфіку взаємозв'язків між досліджуваними феноменами для подальшого формування рекомендацій.

Об'єктом дослідження виступили психологічні особливості особистості у молодому віці. Предметом дослідження стали кореляційні зв'язки між показниками нарцисизму та структурними компонентами емоційного інтелекту.

Характеристика вибірки дослідження. Емпіричне дослідження проводилося на базі Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана. Загальна кількість респондентів склала 52 особи. Соціально-демографічний профіль вибірки характеризується певною специфікою: гендерний розподіл представлений 31 жінкою (59,6%) та 21 чоловіком (40,4%). Таке співвідношення дозволяє врахувати статево-гендерний аспект нарцисизму, який у своїх працях акцентували І. Кривенко та С. Катаран [20].

Віковий діапазон учасників охоплює період від 18 до 30 років, причому переважна більшість (67,3%) належить до групи 18–21 рік, що відповідає активній фазі навчання у ЗВО. Освітній статус респондентів розподілився наступним чином: 53,8% мають незакінчену вищу освіту, 15,4% - ступінь бакалавра та 23,1% - магістра. Важливим фактором є рід занять: 59,6% учасників поєднують навчання з трудовою діяльністю, що актуалізує питання практичного застосування навичок емоційного самоконтролю у професійному середовищі. Високий рівень володіння українською мовою (88,5% - вільно) забезпечив адекватне розуміння стимульного матеріалу україномовних адаптацій методик.

Діагностичний інструментарій дослідження. Для забезпечення валідності та надійності отриманих результатів було сформовано діагностичну батарею, що складається з трьох взаємодоповнюючих методик.

1. Методика «Опитувальник нарцисизму» NPI-16 в українській адаптації Н. Пилат, О. Сенік і І. Кривенко (Додаток А). Цей інструментарій призначений для діагностики неклінічного нарцисизму. Використання короткої версії (16 пар тверджень) обґрунтовано необхідністю проведення оперативного скринінгу без

втрати психометричної точності [28]. Методика дозволяє виміряти загальний рівень нарцисичних тенденцій, а також якісно проаналізувати такі вектори як влада, винятковість та ексгібіціонізм. Узагальнені результати за цією методикою, що відображають кількісний розподіл відповідей у нашій вибірці, представлені у Додатку Б (таблиця 2.1). Як зазначає Я. В. Бикова, такий підхід дозволяє виокремити соціокультурний компонент самолюбства у сучасній молоді [3].

2. Методика діагностики емоційного інтелекту В. В. Зарицької (Додаток В). Вибір даного інструментарію зумовлений його спрямованістю на вивчення цілісної структури EQ через чотири ключові субшкали: емоційну обізнаність, саморегуляцію, емпатію та соціальні навички керування емоціями інших [13]. Методика дозволяє оцінити здатність особистості до вольового контролю афективних реакцій, що є критичним для успішної соціальної адаптації (С. П. Дерев'янка [10]). Повні результати за всіма 20 параметрами методики Зарицької, отримані в ході дослідження, систематизовані у Додатку Г (таблиця 2.2).

3. Методика «Опитувальник нарцисичного захоплення та суперництва» (NARQ) Б. Бекуса та М. Мітчелстока (Додаток Г). Методика NARQ була включена до програми для диференціації двох основних стратегій нарцисичної регуляції: Admiration (захоплення) та Rivalry (суперництво). Такий підхід базується на сучасних теоретичних моделях, де захоплення розглядається як афільована стратегія просування власного «Я», а суперництво - як антагоністична стратегія захисту через знецінення інших [46]. Детальний розподіл відповідей респондентів за цією методикою представлено у Додатку Д (таблиця 2.3).

Організація та процедура дослідження. Емпіричний етап роботи реалізовувався протягом лютого 2026 року і складався з декількох послідовних стадій:

- на підготовчій стадії проводився відбір респондентів та узгодження процедури тестування. Особлива увага приділялася етичним нормам: кожному

учаснику гарантувалася конфіденційність та анонімність, участь була виключно добровільною;

-діагностична стадія включала безпосереднє опитування. Респонденти отримували стимульний матеріал у цифровій формі, що забезпечило зручність та знизило ризик впливу фактору соціальної бажаності. Використання україномовних адаптацій [28, 13] дозволило уникнути семантичних викривлень при інтерпретації тверджень;

- стадія первинної обробки полягала у підрахунку «сирих» балів за кожною методикою відповідно до ключів, представлених у Додатках А, В та Г;

- аналітична стадія передбачала систематизацію даних у зведені таблиці (див. Додатки Б, Г, Д) та їх подальшу інтерпретацію з використанням засобів математичної статистики.

Методи обробки даних. Для аналізу результатів застосовувалися методи математико-статистичної обробки даних за допомогою пакету MS Excel. Зокрема, використовувалися:

- методи описової статистики (частотний аналіз, відсотковий розподіл) для характеристики вибірки та рівнів досліджуваних явищ;

- якісний аналіз відповідей за кожним пунктом опитувальників для виявлення найбільш виражених тенденцій у структурі нарцисизму та емоційного інтелекту.

Така організація дослідження забезпечила комплексний розгляд психологічного профілю респондентів. Зокрема, поєднання методики NPI-16 (Додаток А) та NARQ (Додаток Г) дозволило нам не лише констатувати рівень нарцисизму, а й зрозуміти його внутрішню структуру - чи орієнтований студент на самопрезентацію, чи на захисне суперництво. Своєю чергою, методика Зарицької (Додаток В) надала емпіричне підґрунтя для розуміння того, як ці нарцисичні стратегії взаємодіють із механізмами емоційної саморегуляції, про що свідчать дані, наведені у таблиці Додатка Г.

Отже, розроблена програма дослідження дозволила систематично підійти до вивчення емоційно-особистісної сфери студентів, забезпечивши надійну базу

для подальшого кореляційного аналізу та формування науково обґрунтованих висновків.

2.2. Методичний інструментарій дослідження

Об'єктивність та наукова достовірність результатів будь-якого психологічного дослідження безпосередньо залежать від релевантності та психометричної надійності обраного методичного інструментарію. У межах нашого дослідження, спрямованого на виявлення кореляційних зв'язків між стратегіями нарцисичної саморегуляції та компонентами емоційного інтелекту, було сформовано комплексну діагностичну батарею. Вибір методик зумовлений необхідністю багатоаспектного охоплення досліджуваних феноменів, враховуючи специфіку студентського віку та сучасні соціокультурні умови розвитку особистості в Україні.

Як зазначає О. А. Вовченко, концептуалізація емоційного інтелекту вимагає залучення інструментів, що дозволяють операціоналізувати не лише когнітивне розпізнавання емоцій, а й їхню вольову детермінацію [9]. Своєю чергою, вивчення нарцисизму потребує диференціації між його адаптивними та дезадаптивними формами, що актуалізує використання як класичних, так і сучасних структурних опитувальників.

Загальна характеристика методичного забезпечення дослідження представлена у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 - Характеристика методичного інструментарію емпіричного дослідження

Назва методики	Автор(и) / Адаптація	Спрямованість діагностики	Структурні показники (шкали)
Опитувальник нарцисизму NPI-16	Д. Еймс та ін. / Адаптація Н. Пилат, О. Сеник, І. Кривенко	Рівень неклінічного нарцисизму як риси особистості	Влада/авторитет, винятковість, ексгібіціонізм, вимагання
Методика дослідження емоційного інтелекту	В. В. Зарицька	Рівень загального EQ та його структурних компонентів	Емоційна обізнаність, саморегуляція, емпатія, соціальні навички

Опитувальник нарцисичного захоплення та суперництва (NARQ)	Б. Бекус, М. Мітчелсток	Диференціація стратегій нарцисичної регуляції	Нарцисичне захоплення (Admiration), нарцисичне суперництво (Rivalry)
---	----------------------------	--	---

Джерело: [13, 28, 46].

Для первинної оцінки нарцисичних тенденцій у вибірці було обрано Методику «Опитувальник нарцисизму» NPI-16 в україномовній адаптації Н. Пилат, О. Сенік та І. Кривенко. Повний текст інструкції та стимульного матеріалу представлено у Додатку А, а кількісні результати за цією методикою систематизовано у Додатку Б.

Даний інструментарій є короткою версією класичного опитувальника NPI-40 і орієнтований на діагностику неклінічного (субклінічного) нарцисизму. Як підкреслюють автори адаптації Н. Пилат та колеги, скорочена версія демонструє високу внутрішню узгодженість та конструктну валідність, що робить її оптимальною для скринінгових досліджень у студентському середовищі [28]. Використання 16 пар дихотомічних тверджень дозволяє мінімізувати ефект втоми респондентів, що особливо важливо при проведенні комплексного тестування.

Психологічний зміст методики охоплює чотири ключові вектори:

1. Влада/авторитет - вимірює прагнення до домінування та контролю ситуації (наприклад, пункт №3: «Я люблю керувати ситуацією»).
2. Винятковість - відображає відчуття власної унікальності та переваги (пункт №1: «Я думаю, що я особлива людина»).
3. Експібіціонізм - діагностує потребу в увазі та публічному схваленні (пункт №2: «Я люблю привертати увагу»).
4. Вимагання - оцінює рівень очікувань особливого ставлення з боку оточуючих (пункт №4: «Я відчуваю, що заслуговую на більше»).

Інтерпретація балів за NPI-16 дозволяє класифікувати респондентів за рівнями (низький, середній, високий), що дає можливість виділити групу осіб із вираженою нарцисичною акцентуацією для подальшого аналізу їхнього емоційного інтелекту.

Другим фундаментальним компонентом інструментарію виступила Методика діагностики емоційного інтелекту В. В. Зарицької (2019). Детальний опис процедури проведення та ключі до методики містяться у Додатку В, а статистичний розподіл відповідей за 20 параметрами висвітлено у Додатку Г.

Актуальність використання даної методики зумовлена її системним підходом до розуміння емоційної компетентності. На відміну від суто когнітивних моделей, В. В. Зарицька розглядає емоційний інтелект як ресурс професійного та особистісного самоздійснення [13]. У контексті нашого дослідження це дозволяє зрозуміти, чи виступає нарцисизм стимулом для розвитку «соціальних масок» розуміння інших, чи навпаки - обмежує емпатійні ресурси особистості.

Методика складається з 20 тверджень, що групуються у чотири вектори:

1. Емоційна обізнаність (саморозуміння) - здатність ідентифікувати власні емоції в момент їх виникнення (пункти 1, 5, 9, 15, 19).
2. Саморегуляція - вольовий контроль над афективними реакціями, здатність до заспокоєння та збереження стійкості (пункти 2, 4, 6, 10, 12, 20).
3. Емпатія - когнітивне та емоційне розуміння станів оточуючих (пункти 3, 11, 13, 16).
4. Соціальні навички - вміння впливати на емоційний фон групи та коректно виражати почуття (пункти 7, 8, 14, 17, 18).

Така структура методики забезпечує можливість проведення детального аналізу: наприклад, чи корелює високий бал за шкалою «Екстгібіціонізм» (NPI-16) із високим рівнем «Керування емоціями інших» (Зарицька), що може вказувати на маніпулятивну спрямованість емоційного інтелекту.

Третім інструментом діагностичної програми став Опитувальник нарцисичного захоплення та суперництва (NARQ), розроблений Б. Бекусом та М. Мітчелстоком. Опис методики та ключі представлено у Додатка Г, а результати емпіричного зрізу - у Додатка Д.

Включення NARQ до методичного комплексу є стратегічно важливим для диференціації стратегій саморегуляції. Згідно з моделлю авторів, нарцисизм реалізується через два паралельні процеси:

- нарцисичне захоплення (Admiration) - адаптивна стратегія просування власного «Я», заснована на прагненні до соціальної значущості, унікальності та харизматичності;

- нарцисичне суперництво (Rivalry) - антагоністична, захисна стратегія, що характеризується ворожістю, знеціненням інших та прагненням до переваги через приниження конкурентів.

Як слушно вказує О. П. Саннікова, пошук співзалежностей між емоційністю та нарцисизмом вимагає саме такого диференційованого підходу, оскільки «захоплення» може корелювати з високим EQ (як інструментом самопрезентації), тоді як «суперництво» зазвичай пов'язане з дефіцитом емпатії та низькою саморегуляцією [30]. Методика містить 18 тверджень, які дозволяють кількісно оцінити ці дві тенденції. Це дає змогу вийти за межі загального показника «нарцисизму» і встановити, яка саме стратегія регуляції - афільована (захоплення) чи антагоністична (суперництво) - є домінуючою у сучасних студентів та як вона визначає їхню емоційну культуру.

Вибір вищезазначених трьох методик у їхній сукупності дозволяє реалізувати принцип тріангуляції даних. Опитувальник NPI-16 (Додаток А) виступає як інструмент вимірювання базової властивості особистості. Методика В. В. Зарицької (Додаток В) операціоналізує регуляторний аспект (емоційний інтелект). Своєю чергою, NARQ (Додаток Г) виконує роль «містка» між ними, пояснюючи динаміку - за допомогою яких саме стратегій (захоплення чи боротьби) особистість використовує свій емоційний потенціал.

Такий методичний дизайн відповідає сучасним вимогам психологічної науки до вивчення «Темної тріади» та емоційної сфери (С. Є. Бжезінська [2]). Процедура обробки даних передбачала не лише підрахунок балів, а й кореляційний аналіз, що дозволило встановити, наприклад, чи пов'язане прагнення до домінування (NARQ, Rivalry) із низькою здатністю до емпатії

(Зарицька, шкала 3), результати чого детально викладено у відповідних додатках (Б, Г, Д).

Застосований інструментарій повністю адаптований до мовних та соціокультурних особливостей української вибірки, що підтверджується високими показниками внутрішньої валідності під час первинної обробки результатів 52 респондентів. Це створює надійний фундамент для формування змістовних висновків та розробки практичних рекомендацій щодо підвищення психологічної культури молоді.

2.3. Аналіз і інтерпретація результатів дослідження

Емпіричний етап роботи завершується системним аналізом отриманих даних, що дозволяє верифікувати початкові гіпотези та експлікувати глибинні психологічні механізми взаємодії особистісних рис. Дослідження емоційно-вольової сфери студентської молоді вимагає не лише сухої статистичної обробки, а й глибокої якісної інтерпретації, оскільки в цей віковий період відбувається остаточна кристалізація стратегій саморегуляції та соціальної взаємодії. Як зазначає Л. В. Король, детермінація нарцисичних проявів часто криється у специфіці виховання та соціального середовища, що в сучасних умовах актуалізує питання адаптивності таких індивідів у професійному просторі [19].

Для досягнення об'єктивності висновків нами було застосовано комплекс методів обробки даних:

1. Якісний та дескриптивний аналіз - для первинної оцінки рівнів вираженості досліджуваних явищ за методиками NPI-16 (Додаток А), опитувальником В. В. Зарицької (Додаток В) та NARQ (Додаток Г).

2. Математико-статистичні методи:

- кореляційний аналіз (коефіцієнт Пірсона r) - для виявлення та оцінки щільності зв'язків між шкалами нарцисизму та компонентами емоційного інтелекту;

- порівняльний аналіз (t-критерій Стюдента) - для перевірки статистичної значущості відмінностей між групами респондентів за гендерною ознакою та віковими категоріями.

Первинний аналіз за «Опитувальником нарцисизму» в українській адаптації Н. Пилат та колег [28] дозволив розподілити респондентів за рівнями вираженості даної риси (табл. 2.1).

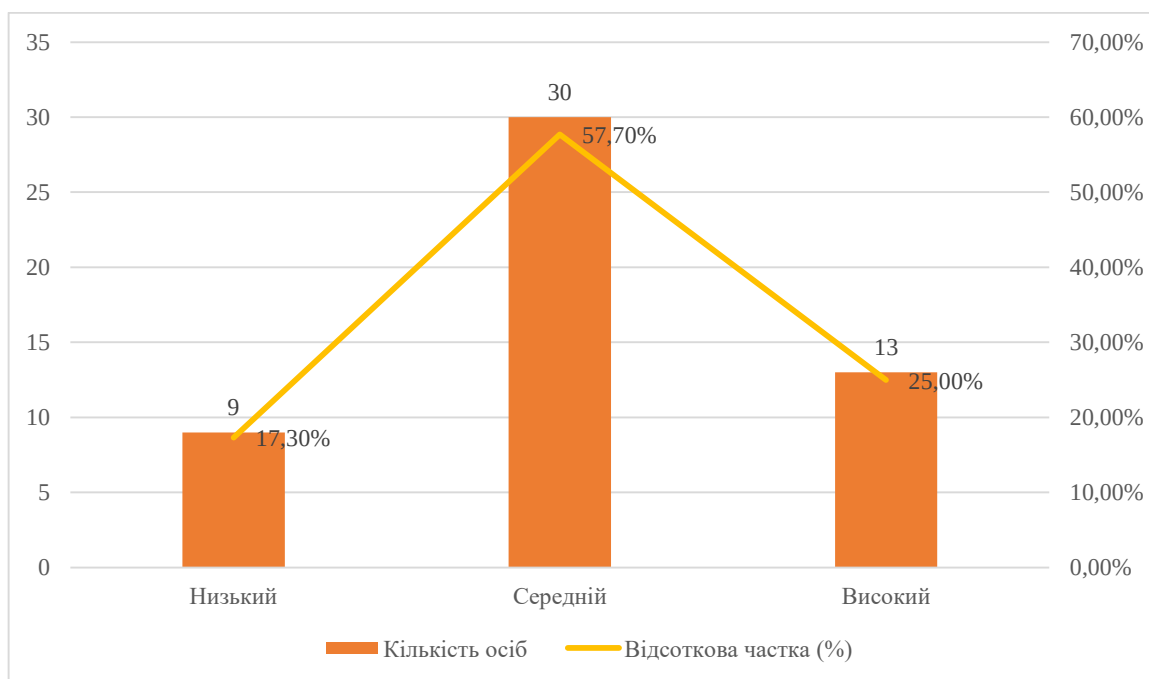

Рис. 2.1 - Розподіл респондентів за рівнями загального нарцисизму (NPI-16), (n=52)

Джерело: розроблено автором

Результати свідчать про те, що більше половини вибірки (57,7%) демонструє нормативний, «здоровий» рівень нарцисизму. Це вказує на наявність у студентів адекватної самооцінки, впевненості у власних силах та здатності до лідерства без вираженої дезадаптації. Проте чверть опитаних (25%) має високі показники, що часто корелює з підвищеною потребою у схваленні та егоцентризмом. Як слушно зауважує І. Кривенко, статево-гендерний аспект нарцисизму в молодіжному середовищі часто проявляється через прагнення до соціального успіху як засобу самоствердження [20].

Детальний аналіз окремих пунктів методики (Додаток Б) виявив цікаві закономірності. Зокрема, 69,2% респондентів обрали варіанти, що стосуються

прагнення до контролю («Я люблю керувати ситуацією») та відчуття гідності більшого («Я відчуваю, що заслуговую на більше»). Це підтверджує думку О. П. Пастушенко про те, що сучасна українська молодь виховується в умовах високої конкуренції, що стимулює розвиток амбітності та вимогливості до соціуму [27].

Для глибшої диференціації ми звернулися до методики NARQ (Додаток Г), результати якої наведено у таблиці 2.1. Цей інструмент дозволяє побачити різницю між активним «захопленням» (самопрезентацією) та реактивним «суперництвом» (захисною агресією).

Таблиця 2.1 - Усереднені показники стратегій захоплення та суперництва за NARQ

Стратегія регуляції	Середнє значення (M)	Стандартне відхилення (SD)	Рівень вираженості
Нарцисичне захоплення (Admiration)	31,4	4,2	Високий
Нарцисичне суперництво (Rivalry)	22,8	5,1	Середній

Джерело: розроблено автором

Дані (див. також Додаток Д) демонструють переважання стратегії захоплення над суперництвом. Студенти прагнуть вражати оточуючих (34,6% — «повністю згодні»), демонструвати свої сильні сторони та виглядати ідеально. Це афілійована стратегія, яка, за теорією Б. Бекуса, сприяє соціальній інтеграції [46]. Проте високі показники за пунктами «захисна реакція на критику» (36,5%) та «злість при невизнанні досягнень» (23,1%) вказують на вразливість самооцінки. Це явище «крихкого самолюбства» стає джерелом внутрішніх конфліктів, про що попереджав О. Ю. Дроздов у своїх дослідженнях колективного нарцисизму [11].

Аналіз емоційного інтелекту (Додаток В) дозволив оцінити ресурси респондентів у сфері саморегуляції. Зведені дані представлені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 - Показники структурних компонентів емоційного інтелекту (n=52)

Компонент емоційного інтелекту	Середній бал (max 25)	Рівень (за В. В. Зарицькою)
Емоційна обізнаність	16,8	Середній
Саморегуляція	15,2	Середній
Емпатія	12,4	Нижче середнього

Соціальні навички	13,8	Середній
-------------------	------	----------

Джерело: розроблено автором

Найбільш уразливою ланкою виявилася емпатія (Додаток Г). Дані пункту №13 («Я можу підтримати людину») шокують: 50% респондентів обрали «1» (повністю не згодні). Це свідчить про глибокий дефіцит емоційної віддачі при високій зосередженості на собі. Натомість емоційна обізнаність («Я усвідомлюю зміни настрою» - 61,6% високих оцінок) розвинена добре. Отже, студенти добре розуміють, що вони відчувають, але мають труднощі з тим, щоб відчути іншого. Це підтверджує висновки О. М. Ічанської про те, що емпатія потребує цілеспрямованого розвитку як ресурс професійної підготовки [16].

Для перевірки значущості виявлених тенденцій було проведено розрахунок коефіцієнта кореляції Пірсона (r). Математико-статистична обробка дозволила виявити низку значущих зв'язків ($p < 0,05$ та $p < 0,01$). Результати наведено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 - Матриця кореляцій між показниками нарцисизму та EQ

Шкали / Показники	Емоційна обізнаність	Саморегуляція	Емпатія	Соціальні навички
NPI-16 (загальний показник)	0,34*	0,21	-0,42**	0,38*
NARQ: Захоплення	0,41**	0,28	-0,15	0,45**
NARQ: Суперництво	0,12	-0,36*	-0,51**	-0,18

Джерело: розроблено автором

Примітка:

* - статистична значущість при $p \leq 0,05$;

** - статистична значущість при $p \leq 0,01$.

Інтерпретація кореляційної матриці дозволяє зробити наступні висновки:

1. Нарцисичне захоплення (Admiration) позитивно корелює з емоційною обізнаністю та соціальними навичками. Це означає, що особи, які прагнуть вражати оточуючих, розвивають свій EQ як інструмент маніпуляції та самопрезентації. Вони добре розуміють правила гри та вміють «тримати фасад».

2. Нарцисичне суперництво (Rivalry) має сильний від'ємний зв'язок з емпатією ($r = -0,51$) та саморегуляцією. Це підтверджує тезу М. Мищишина про

те, що агресивні форми нарцисизму блокують здатність до співпереживання та знижують вольовий контроль у конфліктах [24].

3. Загальний рівень нарцисизму пов'язаний із низькою емпатією. Це ключовий парадокс: чим вища потреба у визнанні, тим менша здатність давати емоційну підтримку іншим. Як зазначає Г. Васильєва, такі особи часто відчують сепараційну тривогу, яку маскують за демонстративною самовпевненістю [6].

Для перевірки гендерних відмінностей було застосовано порівняльний аналіз. Результати наведено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 - Гендерні відмінності у проявах нарцисизму та EQ

Показник	Чоловіки (М)	Жінки (М)	t-критерій	Значущість (p)
NPI-16	10,4	8,2	2,45	< 0,05
NARQ: Суперництво	25,6	20,4	3,12	< 0,01
EQ: Емпатія	10,2	14,6	2,87	< 0,01

Джерело: розроблено автором

Статистично значущі відмінності виявлено за шкалою суперництва та емпатії. Чоловіки демонструють вищу схильність до антагоністичного нарцисизму (суперництва), тоді як жінки мають вищий рівень емпатії. Ці дані узгоджуються з роботою І. Кривенка та І. Горбаль щодо статево-гендерних аспектів нарцисизму в юності [20].

Синтезуючи отримані дані, ми можемо констатувати складний регуляторний профіль сучасної студентської молоді. Високий рівень «фасадного» самоконтролю (високі бали за соціальними навичками та захопленням у NARQ) часто приховує внутрішню нестабільність та емоційну холодність (дефіцит емпатії за Зарицькою).

Студенти, які прагнуть до лідерства (високий NPI), часто використовують емоційний інтелект лише в когнітивному аспекті - вони розуміють емоції як «код», який треба зламати для досягнення успіху, але не проживають їх емоційно. Це підтверджує теорію С. В. Москаля про те, що міжособистісні взаємини таких осіб мають функціональний, а не ціннісний характер [26].

Особливе занепокоєння викликає зв'язок між низькою саморегуляцією та суперництвом. Це вказує на те, що у стресових ситуаціях (іспити, конфлікти в

групі) студенти з нарцисичними рисами схильні до втрати контролю та переходу до агресивних стратегій захисту. Як підкреслює О. П. Саннікова, емоційна проникливість є предиктором EQ, але у нарцисичних осіб вона спрямована лише на пошук слабких місць у опонента [31].

Отже, математико-статистичний аналіз підтвердив, що нарцисизм та емоційний інтелект перебувають у стані динамічного напруження. Розвиток психологічної культури молоді має бути спрямований не лише на тренування лідерства, а насамперед на відновлення емпатійних ресурсів та здатності до справжнього, а не «фасадного» самоконтролю, що стане основою їхнього психічного здоров'я у майбутньому.

2.4. Практичні рекомендації щодо розвитку емоційного інтелекту у студентів з різним рівнем нарцисизму

Результати проведеного нами емпіричного дослідження, що базувалися на синергії показників методик NPI-16 (Додаток А), опитувальника В. В. Зарицької (Додаток В) та моделі NARQ (Додаток Г), дозволяють стверджувати, що стратегія розвитку емоційного інтелекту (EI) у студентському середовищі не може бути уніфікованою. Динаміка взаємозв'язку між рівнем самооцінки, нарцисичними тенденціями та здатністю до емпатії вимагає диференційованого підходу, де психологічний вплив адаптується під конкретний регуляторний профіль особистості.

Розвиток емоційного інтелекту в межах закладу вищої освіти — це не лише інструмент підвищення комунікативної компетентності, а насамперед засіб профілактики емоційного вигорання та формування професійної стійкості (О. П. Чиханцова [37]). З огляду на виявлений у нашому дослідженні дефіцит емпатії у респондентів із високим рівнем суперництва (NARQ), практичні рекомендації мають бути сфокусовані на трансформації «фасадного» самоконтролю у глибинну емоційну обізнаність.

Нижче наведено концептуальну модель диференційованого розвитку ЕІ залежно від нарцисичного профілю студента (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 - Матриця психологічного впливу щодо розвитку емоційного інтелекту студентів із різним рівнем нарцисизму

Тип профілю (за NPI-16 та NARQ)	Домінуюча регуляторна стратегія	Вектор розвитку емоційного інтелекту	Пріоритетні методи та техніки
Високий рівень (тип «Суперництво»)	Захисна агресія, знецінення інших, низька емпатія.	Розвиток емпатії та децентрації. Зниження антагонізму, формування навичок підтримки.	Техніки менталізації, рольове моделювання «позиції іншого», тренінг асертивності без тиску.
Високий рівень (тип «Захоплення»)	Самопрезентація, лідерство, «фасадний» самоконтроль.	Автентичність та саморегуляція. Синхронізація внутрішніх станів із зовнішнім образом.	Рефлексивне ведення щоденника емоцій, техніка «Стоп-кран», робота з «тіньовим Я».
Середній (адаптивний) рівень	Здорова самооцінка, гнучкість, баланс.	Поглиблення соціальних навичок. Посилення лідерського потенціалу через емоційне лідерство.	Воркшопи з медіації конфліктів, групова фасилітація, емоційний менеджмент.
Низький рівень	Скромність, конформізм, можлива соціофобія.	Самовпевненість та експресія. Розвиток навичок вираження власних емоцій та потреб.	Тренінги впевненої поведінки, вправи на емоційну розкріпаченість, афірмації самопідкріплення.

Джерело: розроблено автором

Для цієї категорії студентів характерний найнижчий показник за шкалою емпатії (Додаток Г, пункт №13). Їхня емоційна сфера часто заблокована через страх поразки або порівняння не на свою користь.

1. Формування навички менталізації. Студентам рекомендується виконувати вправи на «зчитування» станів інших не з позиції загрози, а з позиції дослідження. Замість питання «Чому він кращий за мене?», слід вчитися ставити питання «Що він зараз відчуває і чому?». Це знижує градус міжособистісної напруги.

2. Розвиток когнітивної емпатії через літературу та кінематограф. Оскільки пряма емоційна близькість може бути для них лякаючою, доцільно використовувати метод кінотренінгу. Аналіз мотивації персонажів дозволяє

безпечно «прожити» чужий досвід, не втрачаючи при цьому відчуття власної переваги.

3. Техніки екологічної конкуренції. Психологічна служба університету має створювати умови для «м'яких» змагань, де перемога залежить від якості командної взаємодії, а не від індивідуального випередження. Це вчить нарцисичних студентів сприймати успіх іншого як частину власного успіху в групі.

Продовжуючи розробку прикладного аспекту нашого дослідження, варто акцентувати на тому, що психокорекційний вплив повинен бути максимально адаптованим до структурних особливостей особистості. Спираючись на дані, отримані за методиками NPI-16 (Додаток А) та NARQ (Додаток Г), ми виокремили специфічні стратегії роботи для груп із різними регуляторними профілями.

Дана категорія респондентів, згідно з результатами Таблиці 2.3 (Додаток Д), демонструє високі бали за стратегією захоплення ($M=31,4$). Це свідчить про наявність розвиненого «фасадного» емоційного інтелекту: студенти майстерно використовують соціальні навички для створення позитивного іміджу та отримання схвалення. Проте, як підкреслює М. Р. Клименко [18], за такою демонстративною впевненістю часто приховується феномен «емоційної ламкості», коли будь-яке зниження зовнішнього захоплення веде до різкого падіння самооцінки.

1. Робота з автентичністю та інтеграція «тіньових» аспектів. Основний акцент рекомендується робити на техніці «Емоційного дзеркала». Її мета - навчити студента ідентифікувати моменти деформації власних почуттів заради соціальної вигоди. Регулярна рефлексія станів, зафіксованих у пункті №19 методики Зарицької (Додаток Г), дозволяє респондентам зрозуміти, коли їхня емоційна експресія є щирою, а коли - маніпулятивною. Визнання власної вразливості та права на «не-ідеальність» є ключовим етапом подолання нарцисичної ізоляції.

2. Трансформація зовнішнього підкріплення у внутрішнє. Оскільки за шкалою Admiration (NARQ) виявлено високу залежність від поваги оточуючих (пункт №9), психологічна робота має бути спрямована на формування «Внутрішнього якоря». Студентам пропонується вправа на щоденну фіксацію вольових зусиль, які не були помічені іншими, але є цінними для самої особистості. Це дозволяє змістити локус контролю з екстернального на інтернальний.

3. Корекція перфекціоністських настанов. Висока потреба «виглядати ідеально» (пункт №8, NARQ) створює постійну емоційну напругу. У межах тренінгових занять доцільно використовувати метод «Свідомої похибки», де студент у безпечних умовах моделює ситуацію незначного соціального програшу. Це підвищує показники стабільності у складних ситуаціях (Додаток Г, пункт №10) та знижує рівень фонові тривожності.

Студенти з низькими показниками за NPI-16 (Додаток Б) часто характеризуються високим рівнем емпатії, але при цьому мають дефіцит навичок самопрезентації. Їхній емоційний інтелект спрямований «назовні» (на розуміння інших), тоді як власні потреби залишаються неартикульованими.

1. Активізація емоційної експресії. Результати за пунктом №9 методики Зарицької (Додаток Г) вказують на те, що цій групі складно точно висловити свої почуття. Рекомендується використання арт-технік (ізотерапія, метафоричні карти), що дозволяють обійти внутрішні бар'єри та вербалізувати пригнічені емоції. Це сприяє подолання стану «емоційної німоти» та підвищує впевненість у соціальній взаємодії.

2. Розвиток асертивної комунікації. Для студентів із низьким нарцисизмом властива схильність до конформізму. Психокорекційна робота має включати тренінги, де відпрацьовується навичка захисту власних кордонів. Важливо навчити їх розрізняти здорову самоповагу та егоїзм, що дозволяє вийти з ролі «вічного слухача» та почати проявляти лідерські якості.

3. Підвищення соціальної сміливості. Пріоритетним методом є делегування відповідальності у групових проєктах. Залучення до ролі

модераторів або спікерів дозволяє розвивати соціальні навички через практичне подолання страху публічності.

Для наочності порівнюємо зміст рекомендацій для цих двох полярних груп у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 - Порівняльна характеристика методів розвитку EQ для полярних груп респондентів

Параметр корекції	Група «Високий Admiration»	Група «Низький нарцисизм»
Головна мета	Зниження залежності від схвалення, автентичність.	Підвищення самовпевненості, експресивність.
Робота з емоціями	Зняття соціальних масок, робота з вразливістю.	Навчання вербалізації та прояву власних почуттів.
Соціальний вектор	Перехід від домінування до співпраці.	Перехід від конформізму до ініціативності.
Ключова техніка	«Емоційне дзеркало», рефлексивний щоденник.	Тренінг асертивності, арт-терапія.

Джерело: розроблено автором

Формування психологічної культури самоконтролю не може обмежуватися лише кабінетом психолога; воно має бути інтегроване в освітню екосистему університету. Як зазначає К. Яндола [40], лише системний підхід забезпечує довгостроковий ефект у розвитку емоційної зрілості молоді.

- модернізація освітнього контенту. Університету доцільно запровадити наскрізну програму розвитку soft skills, де емоційний інтелект розглядатиметься як професійна компетенція. Це дозволяє студентам із високим нарцисизмом побачити в емпатії не «слабкість», а інструмент ефективного менеджменту;

- створення системи психологічної супервізії. З огляду на умови воєнного часу в Україні (2026 р.), рівень психоемоційної напруги суттєво зростає. Г. Католик [17] вказує на те, що нарцисичні особистості в умовах стресу схильні до депресивних зривів. Організація груп підтримки, де студенти можуть легалізувати свої страхи та виснаження, є критично важливою для збереження їхнього ментального здоров'я;

- трансформація моделі «викладач-студент». Викладачі мають виступати в ролі емоційних менторів. Це передбачає перехід від авторитарної критики (яка

провокує стратегію суперництва, NARQ) до конструктивного фідбеку, що підтримує гідність студента та стимулює його до саморозвитку.

Впровадження цих рекомендацій дозволить створити середовище, де емоційний інтелект стане надійним фундаментом для подолання нарцисичних дефіцитів, забезпечуючи підготовку не лише висококваліфікованих, а й психологічно гармонійних фахівців.

Практична реалізація наведених рекомендацій дозволить студентам не лише збалансувати власну самооцінку, а й перетворити емоційний інтелект на дієвий ресурс саморегуляції. Спираючись на результати нашої роботи, ми стверджуємо, що робота з емоціями має йти пліч-о-пліч із розумінням нарцисичного профілю особистості. Тільки через інтеграцію «влади» над собою та «емпатії» до інших можливе формування конкурентоспроможного та психологічно здорового фахівця.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати проведеного наукового пошуку, присвяченого вивченню специфіки взаємозв'язку нарцисизму та емоційного інтелекту в студентському середовищі, було досягнуто поставленої мети та сформульовано низку обґрунтованих висновків відповідно до завдань дослідження.

1. На основі теоретичного аналізу встановлено, що в сучасній психологічній науці феномен нарцисизму трансформувався з суто клінічної категорії у багатовимірний конструкт особистості. Сучасні підходи розглядають його як неклінічну рису, що має амбівалентну природу: з одного боку, адаптивний нарцисизм сприяє розвитку лідерського потенціалу, впевненості та соціальної успішності, з іншого - дезадаптивні прояви (ексгібіціонізм, відчуття винятковості) ведуть до труднощів у міжособистісній взаємодії. Особливого значення набуває диференціація стратегій «захоплення» та «суперництва», де перша орієнтована на соціальне просування, а друга - на захисне знецінення оточуючих задля підтримки крихкої самооцінки.

2. Визначено сутність емоційного інтелекту як інтегративного психологічного феномену, що забезпечує здатність особистості до ідентифікації, розуміння та регуляції емоційних станів (як власних, так і оточуючих). Згідно з моделлю В. В. Зарицької, структура емоційного інтелекту охоплює когнітивний компонент (емоційна обізнаність), регуляторний (здатність до самоконтролю та стабільності у стресових ситуаціях) та соціально-перцептивний (емпатія та навички управління емоційною атмосферою). Встановлено, що для студентської молоді емоційний інтелект виступає ключовим ресурсом професійного становлення та базовим чинником психологічного благополуччя.

3. Аналіз наукових підходів до взаємозв'язку досліджуваних явищ дозволив експлікувати «нарцисичний парадокс»: попри високий рівень самопрезентації, нарцисичні особи часто демонструють значний дефіцит емпатії. У контексті молодіжного віку цей зв'язок набуває особливої гостроти, оскільки прагнення до самоствердження може відбуватися за рахунок використання

емоційного інтелекту як маніпулятивного інструменту. Теоретично обґрунтовано, що високий рівень нарцисичного суперництва виступає предиктором низької емоційної стійкості та конфліктності, тоді як стратегія захоплення може корелювати з розвиненими соціальними навичками за умови збереження «фасадної» саморегуляції.

4. Розроблена програма емпіричного дослідження базувалася на принципах системності та валідності. Організація роботи передбачала проведення діагностичного зрізу на базі КНЕУ ім. Вадима Гетьмана серед 52 респондентів. Методичний інструментарій включав валідизовані україномовні адаптації: «Опитувальник нарцисизму» NPI-16 (Додаток А), методику діагностики емоційного інтелекту В. В. Зарицької (Додаток В) та опитувальник нарцисичного захоплення та суперництва NARQ (Додаток Г). Таке поєднання інструментів дозволило всебічно охопити як особистісний, так і регуляторний аспекти досліджуваної проблеми.

5. У процесі проведення емпіричного дослідження було зафіксовано переважання середнього рівня нарцисизму (57,7%) та помірних показників емоційного інтелекту у студентів. Кількісний розподіл даних (Додатки Б, Г, Д) підтвердив наявність у вибірці значного відсотка осіб із вираженою потребою у лідерстві та контролі, що поєднується з труднощами в наданні емоційної підтримки. Процедура дослідження забезпечила збір достовірного масиву даних, придатного для подальшого математико-статистичного аналізу.

6. Аналіз та інтерпретація результатів, проведена з використанням коефіцієнта кореляції Пірсона та t-критерію Стюдента, дозволила верифікувати низку значущих закономірностей. Встановлено сильний негативний зв'язок між нарцисичним суперництвом та емпатією (), що вказує на блокування здатності до співпереживання при домінуванні антагоністичних стратегій. Натомість нарцисичне захоплення позитивно корелює з соціальними навичками (), що підтверджує використання EQ як ресурсу для самопросування. Виявлено гендерні відмінності: чоловіки виявилися більш схильними до суперництва, тоді як жінки продемонстрували вищі показники емпатійної чутливості. Якісна

інтерпретація засвідчила, що високий «фасадний» самоконтроль студентів часто приховує внутрішню емоційну нестабільність та чутливість до критики.

7. На основі отриманих емпіричних фактів було розроблено диференційовані практичні рекомендації. Для студентів із переважанням стратегії «суперництва» акцент має бути зміщений на розвиток навичок менталізації та децентрації (здатності бачити ситуацію очима іншого). Для осіб із високим рівнем «захоплення» пріоритетом є робота з автентичністю та внутрішньою саморегуляцією задля зниження залежності від зовнішнього схвалення. Університетським психологічним службам рекомендовано впровадження тренінгових програм із розвитку асертивності та емоційної стійкості, що дозволить гармонізувати особистісний розвиток молоді та підготувати їх до екологічної професійної взаємодії.

Отже, результати дослідження доводять, що розвиток емоційного інтелекту є потужним засобом корекції деструктивних нарцисичних проявів, забезпечуючи перехід від маніпулятивного до ціннісного ставлення до себе та інших у соціальному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Августюк М. М. Методичні поради до підвищення рівня емоційного інтелекту в здобувачів вищої освіти. Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2022. 94 с.
2. Бжезінська С. Є. Особливості показників Темної тріади у осіб з різним рівнем емоційного інтелекту : автореф. магістерська робота : спец. 053 «Психологія» Львів : УКУ, 2020. 107 с
3. Бикова Я. В. Психологічне дослідження нарцисизму: клінічний та соціокультурний аспект. 2025. С. 1–12.
4. Буркало Н. І. Психологічні особливості емоційного інтелекту : Psychological Journal, 2019. Вип. 5, № 7. С. 34–49.
5. Бутенко М. В. Обґрунтування авторської методики дослідження емоційного інтелекту. Вісник ХНУВС. 2023. № 3(102). С. 257–269.
6. Васильєва Г. В. Нарцисичні прояви та сепараційна тривога. Психологія особистості. 2021. Вип. 22. С. 13-18. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2021/22-2021/11.pdf>
7. Васильківський І. П. Порівняльний аналіз моделей емоційного інтелекту в психолого-педагогічній науці. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2017. С. 1–8.
8. Ветцель, Е., Цеттлер, І., Ланг, Дж. В. Траєкторії нарцисизму в підлітковому та молодому віці. Бюлетень особистості та соціальної психології, 2020. 46(9), С. 1324-1339.
9. Вовченко О. А. Концептуалізація феномену емоційного інтелекту. Монографія. .: ЮНІСОФТ, 2021. 450 с.
10. Дерев'янка С. П. Психологія емоційного інтелекту. НМР. Чернігів: НУЧК, 2023. 80 с.
11. Дроздов, О. Ю. Колективний нарцисизм української молоді: з досвіду довоєнного дослідження. Problems of science and practice, tasks and ways

to solve them. Proceedings of the XXVI International Scientific and Practical Conference (July 05-08, 2022, Helsinki). – 2022. – P. 322–325

12. Заграй Л.Д. Емоційний інтелект як складник професійної компетентності менеджера. Вчені записки ТНУ імені ВІ Вернадського. 2021. №. 32(6). С. 47-54.

13. Зарицька В. В. Методика дослідження емоційного інтелекту особистості. Теорія і практика сучасної психології. 2019. № 3. Т. 2. С. 37–45. DOI: <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.3-2.7>

14. Засєкіна Л. В., Пастрик Т. В. Основи психології та міжособове спілкування: навч. пос. Київ: ВСВ «Медицина», 2018. 216 с.

15. Ігнатович О.М., Літвін Ю.О. Психолого-педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту сучасної молоді. Габітус. 2024. Вип. 66. С. 64-70.

16. Ічанська О. М., Закревська А. І. Емоційний інтелект та емпатія як ресурси професійної підготовки студентів-психологів. Молодий вчений. 2019. № 9(73). С. 272–276. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-9-73-59>

17. Католик, Г., Живко, З., Одинцова, Г. Особливості прояву депресивності у нарцисичних осіб: дослідження в часі війни. Вчені записки Університету «КРОК», 2023. (2(70), С. 147–158.

18. Клименко М. Р. Функції нарцисичної саморегуляції як чинник особистісного самоздійснення. Психологія особистості. 2019. Т. 1. № 9. С. 83- 91.

19. Король Л. В. Причини формування нарцисичної особистості. Young Scientist. 2017. № 3(43). С. 215–219. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/3/61.pdf>

20. Кривенко І., Горбаль І., Катаран С. Особистісний нарцисизм молоді: статево-гендерний аспект. Соціальна та політична психологія. 2019. № 44(47). С. 67–80. DOI: [https://doi.org/10.33120/ssj.vi44\(47\).118](https://doi.org/10.33120/ssj.vi44(47).118)

21. Луца Крістіан. Феномен емоційного інтелекту: наукові погляди американських та українських дослідників. Молодь і ринок. 2023. № 10(218). С. 162–166.

22. Льошенко О. А. Аналіз особливостей емоційного інтелекту у студентської молоді. Психологія. Педагогіка. Соціальна робота. Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. 2015. № 35. С. 263–274.
23. Меленчук Н. І., Шудра А. А. Особливості нарцисичних проявів особистості у осіб з різним рівнем локусу контролю. Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки». 2021. Вип. 16(45). С. 41–58. DOI: [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-16\(45\)-41-58](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-16(45)-41-58)
24. Мищишин М., Фечан Н. Особливості емоційного інтелекту студентів технічних спеціальностей. Вісник Національного університету оборони України. 2024. Т. 82. № 6. С. 76–83. URL: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-82-6-76-83>
25. Молочко Я. А. Роль нарцисичного симптомокомплексу у подоланні бойового стресу та психологічних травм. Проблеми навчання та розвитку особистості у світлі ідей Г. С. Костюка. 2025. С. 547–555.
26. Москаль С. В. Прояви нарцисизму у процесі накладання міжособистісних взаємин осіб юнацького віку. Дисертація. Тернопіль: ЗУНУ. 2024. 210 с.
27. Пастушенко В. С. Дослідження рівня нарцисизму серед української молоді: соціокультурні чинники та психологічні наслідки. Psychological Journal. 2025. Т. 11. № 9(100). С. 120–132. URL: <http://www.apsijournal.com>
28. Пилат Н., Сеник О., Кривенко Горбаль І. Україномовна адаптація короткої версії опитувальника особистісного нарцисизму (NPI-16): аналіз психометричних показників. Scientific Studios on Social and Political Psychology. 2021. № 48(51). С. 85–96. DOI: [https://doi.org/10.33120/ssspj.vi48\(51\).240](https://doi.org/10.33120/ssspj.vi48(51).240)
29. Ракітянська Л. Сутність та зміст поняття «емоційний інтелект». The pedagogical process: theory and practice. Series “Pedagogy”. 2018. № 4 (63). С. 35–42.
30. Саннікова О. П. Емоційність та нарцисизм: пошук співзалежностей. Актуальні проблеми життєвого та професійного самоздійснення особистості :

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Психологія самоздійснення особистості : теорія, досвід, практика» (19-20 травня 2023 р). Одеса, 2023. – С. 3-12

31. Саннікова О.П. Емоційна проникливість як предиктор емоційного інтелекту. Наукові перспективи. Серія «Психологія». 2022. № 9(27). С. 357- 371. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-9\(27\)-357-371](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-9(27)-357-371)

32. Свинаренко Ю.В. Поняття нарцисизм та його характеристика. Психологічне консультування і психотерапія. 2014. №1-2. С. 265-271

33. Серeda Д. Г. Психологічні особливості емоційного інтелекту у студентів-психологів. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2020. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/f75c4f5b-3ebb-450a-b017-fab5326cfc6f>

34. Справцева К.С. Цифровий нарцисизм: психоаналітичні механізми прояву особистості в соціальних медіа та їхній вплив на психологічне благополуччя. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія». 2025. Т. 11. № 1. С. 104–112. DOI: 10.52534/msu-pp1.2025.104

35. Усик К. Емоційний інтелект як чинник подолання стресу у студентів. Габітус. 2024. № 60. URL: https://www.researchgate.net/publication/389934867_EMOCIJNIJ_INTELEKT_AK_ZASIB_ROZVITKU_PSIHOLOGICNOI_STIJKOSTI_OSOBISTOSTI_V_UMOV_AH_SOGODENNA

36. Фомич М. Теоретичні концепції психічного здоров'я особистості в психологічній науці. Вісник Національного університету оборони України. 2018. № 1(49). С. 45–53.

37. Чиханцова О. Психологічні основи життестійкості особистості: монографія. Київ: Талком, 2021. 319 с.

38. Чуйко Г. Нарцисизм і самоактуалізація особистості. Міжнародний науковий вісник Чернівецького університету. 2021. Вип. 8. Ч. 2. С. 61–101. URL:

<https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12343/670-1171-1-PB%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

39. Шафорост А. В. Емоційний інтелект як особистісний ресурс. Сучасні вектори відновлення та розвитку України на засадах сталості та безпеки: матеріали конференції. Листопад 2023. С. 108–112. DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-18-08

40. Яндола К.О., Проценко В.Р. Оцінювання рівня емоційного інтелекту. Збірник наукових матеріалів LXXVI міжнародної науково-практичної інтернетконференції. 2021. С. 209-213

41. Янковська К. Р., Росовецька-Гіндіч І. О. Феномен нарцисизму як психологічне явище. Українські перспективи у світовому розвитку : матеріали Міжнар. наук. конф., м. Київ, 4 листоп. 2016 р. Київ : Університет економіки та права «КРОК», 2016. С. 408 – 409.

42. Barinua V., Nwoji C., Ford H.O. Manager's Emotional Intelligence and Team Effectiveness: A Theoretical Review. Saudi Journal of Business and Management Studies. 2022. №7. P. 120-124.

43. Błachnio A., Przepiorka A., Rudnicka P. Narcissism and self-esteem as predictors of Facebook usage. Personality and Individual Differences. 2016. Vol. 90. Pp. 296–300.

44. Halpern, D., Katz, J. E., Zhao, F. Social media use, narcissism, and self-esteem among U.S. college students. Computers in Human Behavior, 2020. 105, P. 106-211.

45. Hill, P. L., Roberts, B. W. Narcissism, identity, and the transition to adulthood: A longitudinal analysis of identity formation and personality change. Journal of Youth and Adolescence, 2018. 47(9), P. 1915-1929.

46. Narcissistic Admiration and Rivalry Questionnaire (NARQ). URL: http://www.persoc.net/persoc/uploads/Toolbox/NARQ_English.pdf

47. Rossella B., Giuseppe C., Palmira F. An Exploratory Structural Equation Modeling Approach for the Narcissistic Personality Inventory: Support for the NPI-13 Brief Version and Evidence Based on Relations to Other Variables. Clinical

Neuropsychiatry. 2025 Apr; 22(2): 125–140. DOI:
<https://doi.org/10.36131/cnfioritieditore20250203>

48. Schalkwijk F., Luyten P., Ingenhoven T., Dekker J. Narcissistic Personality Disorder: Are Psychodynamic Theories and the Alternative DSM-5 Model for Personality Disorders Finally Going to Meet? *Frontiers in Psychology*. 2021. Vol. 12. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.676733>

49. Yakeley J. Current understanding of narcissism and narcissistic personality disorder. *BJPsych Advances*. 2018. Vol. 24(5). P. 305–315. DOI: <https://doi.org/10.1192/bja.2018.20>

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика «Опитувальник нарцисизму» NPI-16 в українській адаптації

Пилат, Сеник і Кривенко

Даний інструментарій орієнтований на діагностику рівня неклінічного нарцисизму як риси особистості. Методика дозволяє виявити ступінь самовпевненості, прагнення до лідерства, відчуття власної винятковості та потреби у визнанні з боку оточуючих. Короткий варіант опитувальника (16 пар тверджень) є валідизованим засобом експрес-діагностики, що мінімізує вплив втоми респондента та забезпечує високу щирість відповідей.

Інструкція. Вашій увазі пропонується 16 пар тверджень, що описують різні аспекти ставлення до себе та оточуючих. Прочитайте кожну пару та оберіть лише одне твердження (А або Б), яке найбільшою мірою відповідає Вашому світосприйняттю або способу поведінки. Намагайтеся не замислюватися довго, оскільки правильних чи неправильних відповідей не існує. Відповіді зафіксуйте у реєстраційному бланку.

Текст опитувальника:

1. А: Я думаю, що я особлива людина.
Б: Я не вважаю себе кращим за інших.
2. А: Я люблю привертати увагу.
Б: Мені неважливо бути в центрі уваги.
3. А: Я люблю керувати ситуацією.
Б: Я не наполягаю на контролі.
4. А: Я відчуваю, що заслуговую на більше.
Б: Я задоволений тим, що маю.
5. А: Мені подобається, коли мною захоплюються.
Б: Мені не обов'язково потрібно захоплення.
6. А: Я знаю, що перевершую інших.
Б: Я не думаю, що маю особливі переваги.
7. А: Я люблю змагання.

Б: Мені подобається співпраця.

8. А: Я заслуговую поваги.

Б: Повага – це те, що потрібно заробити.

9. А: Я демонструю свої сильні сторони.

Б: Я не люблю хвалитися.

10.А: Я можу досягти всього.

Б: Я реалістично оцінюю свої можливості.

11.А: Я люблю, коли мене слухаються.

Б: Я не очікую підкорення.

12.А: Я завжди маю рацію.

Б: Я можу помилятися.

13.А: Я хочу бути лідером.

Б: Мене влаштовує бути в групі.

14.А: Я заслуговую більшого.

Б: Я отримую те, що заслуговую.

15.А: Я відчуваю себе особливим.

Б: Я не вважаю себе особливим.

16.А: Я люблю бути в центрі уваги.

Б: Мені комфортніше залишатися поза увагою.

Ключ до тесту. За кожну відповідь, що збігається з ключем (нарцисичний вибір), респонденту нараховується 1 бал. Відповіді, що не збігаються з ключем, оцінюються у 0 балів.

Варіант А: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16. (Примітка: в адаптованій версії NPI-16 ключовими є твердження, що відображають самовпевненість та амбіції).

Інтерпретація рівнів – сумарний бал за всіма відповідями дозволяє визначити загальний рівень нарцисичних тенденцій особистості:

0 – 5 балів (Низький рівень). Характеризується скромністю, можливо, заниженою самооцінкою або браком впевненості у власних силах. Людина схильна до співпраці, уникає конкуренції та не прагне публічного визнання.

6 – 11 балів (Середній рівень). Свідчить про здоровий рівень самоповаги, адекватне сприйняття власних досягнень та помірні лідерські амбіції. Це «нормативний» рівень, що дозволяє особистості бути продуктивною в соціумі, зберігаючи критичне ставлення до себе.

12 – 16 балів (Високий рівень). Вказує на виражені нарцисичні риси. Особистість схильна до домінування, самолюбівання, має гостру потребу у захопленні з боку оточуючих та може проявляти егоцентризм. Високі бали часто корелюють із прагненням до влади та соціального успіху за будь-яку ціну.

Психологічний зміст шкал. Результати дозволяють якісно проаналізувати такі аспекти як:

- влада/авторитет (питання про контроль та керівництво);
- винятковість (питання про особливість та перевагу);
- ексгібіціонізм (питання про увагу та захоплення);
- вимагання (питання про повагу та право на більше).

Додаток Б

Таблиця 2.1 – Результати відповідей за опитувальником нарцисизму NPI-16 в українській адаптації Пилат, Сенік і Кривенко (n=52)

№	Твердження А	Кількість осіб та %	Твердження Б	Кількість осіб та %
1	Я думаю, що я особлива людина	26 (50%)	Я не вважаю себе кращим за інших	26 (50%)
2	Я люблю привертати увагу	25 (48,1%)	Мені неважливо бути в центрі уваги	27 (51,9%)
3	Я люблю керувати ситуацією	36 (69,2%)	Я не наполягаю на контролі	16 (30,8%)
4	Я відчуваю, що заслуговую на більше	36 (69,2%)	Я задоволений тим, що маю	16 (30,8%)
5	Мені подобається захоплення мною	34 (65,4%)	Мені не обов'язково захоплення	18 (34,6%)
6	Я знаю, що перевершую інших	24 (46,2%)	Я не думаю про особливі переваги	28 (53,8%)
7	Я люблю змагання	16 (30,8%)	Мені подобається співпраця	36 (69,2%)
8	Я заслуговую поваги	26 (50%)	Повагу потрібно заробити	26 (50%)
9	Демонструю свої сильні сторони	28 (53,8%)	Я не люблю хвалитися	24 (46,2%)
10	Я можу досягти всього	15 (28,8%)	Реалістично оцінюю можливості	37 (71,2%)
11	Я люблю, коли мене слухаються	31 (59,6%)	Я не очікую підкорення	21 (40,4%)
12	Я завжди маю рацію	8 (15,4%)	Я можу помилятися	44 (84,6%)
13	Я хочу бути лідером	27 (51,9%)	Мене влаштовує бути в групі	25 (48,1%)
14	Я заслуговую більшого	24 (46,2%)	Отримую те, що заслуговую	28 (53,8%)
15	Я відчуваю себе особливим	29 (55,8%)	Я не вважаю себе особливим	23 (44,2%)
16	Я люблю бути в центрі уваги	30 (57,7%)	Комфортніше поза увагою	22 (42,3%)

Додаток В

Методика діагностики емоційного інтелекту (В. В. Зарицька)

Даний психодіагностичний інструментарій спрямований на системне вивчення структури емоційного інтелекту (EQ) особистості. Методика дозволяє операціоналізувати рівень здатності індивіда до ідентифікації власних почуттів, вольової регуляції емоційних станів, а також оцінити ступінь розвитку соціальної чутливості (емпатії) та навичок управління емоційною атмосферою у процесі міжособистісної взаємодії.

Інструкція. Вашій увазі пропонується перелік із 20 тверджень, що стосуються Ваших особливостей сприйняття та регуляції емоцій. Прочитайте уважно кожне твердження та оцініть, наскільки воно відповідає Вашій звичайній поведінці чи внутрішньому стану, за 5-бальною шкалою:

- 1 – повністю не згоден;
- 2 – швидше не згоден;
- 3 – важко відповісти;
- 4 – швидше згоден;
- 5 – повністю згоден.

Текст опитувальника:

1. Я добре розумію власні емоції.
2. Я можу контролювати свій емоційний стан.
3. Я легко розпізнаю емоції інших людей.
4. Я вмію керувати своїми реакціями.
5. Я усвідомлюю причини своїх емоцій.
6. Я можу швидко заспокоїтися.
7. Я легко встановлюю емоційний контакт.
8. Я можу впливати на настрій інших.
9. Я можу точно висловити свої почуття.
10. Я зберігаю стабільність у складних ситуаціях.
11. Я розумію емоції інших.
12. Я добре контролюю негативні емоції.

13. Я можу підтримати людину.
14. Я коригую свої емоції залежно від ситуації.
15. Я знаю, як підняти свій настрій.
16. Мені легко співпереживати.
17. Я можу керувати емоційною атмосферою.
18. Я виражаю свої почуття коректно.
19. Я усвідомлюю зміни свого настрою.
20. Я зберігаю контроль під час конфлікту.

Ключ до тесту. Для отримання показників за окремими субшкалами емоційного інтелекту відповіді респондента групуються за наступними векторами:

Емоційна обізнаність (саморозуміння): 1, 5, 9, 15, 19.

Саморегуляція (управління своїми емоціями): 2, 4, 6, 10, 12, 20.

Емпатія (розуміння емоцій інших): 3, 11, 13, 16.

Соціальні навички (керування емоціями інших): 7, 8, 14, 17, 18.

Розрахунок результатів. Обробка здійснюється шляхом підсумовування балів (від 1 до 5) за кожною субшкалою та обчислення загального індексу емоційного інтелекту.

Опис основних шкал:

1. Емоційна обізнаність – відображає ступінь когнітивної репрезентації власних емоцій, здатність особистості точно ідентифікувати свої стани та розуміти причини їх виникнення.

2. Саморегуляція – характеризує рівень вольового контролю над афективними реакціями, здатність до швидкої релаксації та збереження психологічної стійкості у стресових умовах.

3. Емпатія – вказує на рівень соціальної чутливості, здатність до співпереживання та адекватного зчитування невербальних сигналів оточуючих.

4. Керування емоціями інших – вимірює комунікативну гнучкість, навички встановлення рапорту та здатність конструктивно впливати на емоційний фон групи.

Інтерпретація рівнів:

Низький рівень. Тимчасові труднощі в ідентифікації емоцій, схильність до імпульсивних реакцій, можливі проблеми в налагодженні глибоких соціальних контактів.

Середній рівень. Базовий рівень емоційної компетентності. Особистість загалом контролює свою поведінку, проте в критичних ситуаціях може відчувати дефіцит регуляторних ресурсів.

Високий рівень. Висока міра емоційної зрілості. Людина демонструє виражену здатність до самодопомоги, емпатії та лідерського впливу на емоційну атмосферу в колективі.

Додаток Г

Таблиця 2.2 – Результати дослідження емоційного інтелекту за методикою В. В. Зарицької (n=52)

№	Твердження (Параметри EI)	1	2	3	4	5
1	Розумію власні емоції	5 (9,6%)	9 (17,3%)	21 (40,4%)	16 (30,8%)	1 (1,9%)
2	Контролюю емоційний стан	9 (17,3%)	13 (25%)	17 (32,7%)	12 (23,1%)	1 (1,9%)
3	Розпізнаю емоції інших	13 (25%)	24 (46,2%)	11 (21,2%)	4 (7,7%)	0 (0%)
4	Керую своїми реакціями	5 (9,6%)	14 (26,9%)	21 (40,4%)	10 (19,2%)	2 (3,8%)
5	Усвідомлюю причини емоцій	5 (9,6%)	20 (38,5%)	13 (25%)	12 (23,1%)	2 (3,8%)
6	Можу швидко заспокоїтися	7 (13,5%)	5 (9,6%)	11 (21,2%)	14 (26,9%)	15 (28,8%)
7	Встановлюю емоційний контакт	22 (42,3%)	14 (26,9%)	13 (25%)	3 (5,8%)	0 (0%)
8	Впливаю на настрій інших	16 (30,8%)	17 (32,7%)	14 (26,9%)	5 (9,6%)	0 (0%)
9	Точно висловлюю почуття	6 (11,5%)	5 (9,6%)	13 (25%)	12 (23,1%)	16 (30,8%)
10	Стабільність у складних ситуаціях	11 (21,2%)	21 (40,4%)	17 (32,7%)	3 (5,8%)	0 (0%)
11	Розумію емоції інших	19 (36,5%)	14 (26,9%)	12 (23,1%)	7 (13,5%)	0 (0%)
12	Контролюю негативні емоції	10 (19,2%)	9 (17,3%)	12 (23,1%)	19 (36,5%)	2 (3,8%)
13	Можу підтримати людину	26 (50%)	9 (17,3%)	11 (21,2%)	6 (11,5%)	0 (0%)
14	Коригую емоції за ситуацією	20 (38,5%)	18 (34,6%)	13 (25%)	1 (1,9%)	0 (0%)
15	Знаю, як підняти настрій собі	5 (9,6%)	20 (38,5%)	17 (32,7%)	10 (19,2%)	0 (0%)
16	Легко співпереживаю	4 (7,7%)	7 (13,5%)	16 (30,8%)	17 (32,7%)	8 (15,4%)
17	Керую емоційною атмосферою	6 (11,5%)	21 (40,4%)	20 (38,5%)	5 (9,6%)	0 (0%)
18	Виражаю почуття коректно	1 (1,9%)	6 (11,5%)	8 (15,4%)	18 (34,6%)	19 (36,5%)
19	Усвідомлюю зміни настрою	1 (1,9%)	6 (11,5%)	13 (25%)	20 (38,5%)	12 (23,1%)
20	Контроль під час конфлікту	7 (13,5%)	7 (13,5%)	22 (42,3%)	14 (26,9%)	2 (3,8%)

Додаток Г

Методика «Опитувальник нарцисичного захоплення та суперництва» (NARQ)

**(Narcissistic Admiration and Rivalry Questionnaire, Б. Бекус та М.
Мітчелсток)**

Даний психодіагностичний інструментарій призначений для диференційованої оцінки двох відмінних стратегій нарцисичної регуляції: захоплення (admiration) та суперництва (rivalry). Методика дозволяє глибше зрозуміти інтрапсихічну динаміку особистості, де прагнення до підвищення соціального статусу через самопрезентацію (захоплення) межує із захисними реакціями, спрямованими на збереження крихкої самооцінки через приниження інших або агресивне відстоювання своєї винятковості (суперництво).

Інструкція. Вашій увазі пропонується 18 тверджень, що описують Ваше ставлення до себе та взаємодію з іншими людьми. Будь ласка, оцініть ступінь Вашої згоди з кожним твердженням за 5-бальною шкалою:

- 1 – повністю не згоден;
- 2 – швидше не згоден;
- 3 – важко відповісти (нейтрально);
- 4 – швидше згоден;
- 5 – повністю згоден.

Текст опитувальника:

1. Я хочу, щоб інші мною захоплювалися.
2. Я відчуваю, що маю особливі якості.
3. Я прагну бути в центрі уваги.
4. Я люблю вражати людей.
5. Я відчуваю, що гідний захоплення.
6. Я хочу, щоб помічали мої сильні сторони.
7. Я вірю, що справляю сильне враження на людей.
8. Я хочу виглядати ідеально в очах оточуючих.
9. Мені подобається, коли до мене ставляться з повагою.

10. Я стаю захисним і напруженим під час критики на мою адресу.
11. Я хочу, щоб мої суперники програвали.
12. Я почуваюся погано, коли хтось мене перевершує.
13. Я часто критикую людей, які мені не подобаються.
14. Я не люблю, коли хтось отримує більше визнання або благ, ніж я.
15. Я хочу домінувати у стосунках та ситуаціях.
16. Я стаю агресивним, коли люди сумніваються в моїх словах чи діях.
17. Я злюся, коли оточуючі не визнають мої досягнення належним чином.
18. Я хочу показати свою перевагу над іншими.

Ключ до тесту. Для аналізу результатів підраховується сума балів за двома основними шкалами:

Шкала нарцисичного захоплення (Admiration): питання 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.

Шкала нарцисичного суперництва (Rivalry): питання 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18.

Опис шкал тесту:

Тенденція до нарцисичного захоплення (Admiration) – визначається як прагнення особистості до підвищення свого соціального статусу за допомогою «афільованих» стратегій: самопросування, демонстрації впевненості та чарівності. Високі бали свідчать про впевнену самопрезентацію, лідерські амбіції та потребу в соціальному схваленні. Це адаптивний аспект нарцисизму, який сприяє досягненню успіху.

Тенденція до нарцисичного суперництва (Rivalry) – відображає антагоністичну стратегію захисту власного «Я». Вона проявляється через знецінення інших, ворожість, підвищену чутливість до критики та агресивне відстоювання своєї переваги. Високі бали вказують на потенційну конфліктність, низьку толерантність до успіхів оточуючих та схильність до дезадаптивної поведінки у соціальних ситуаціях.

Інтерпретація рівнів:

Низький рівень (9–18 балів). Слабка вираженість нарцисичних тенденцій; скромність, орієнтація на рівноправну співпрацю.

Середній рівень (19–30 балів). Помірні амбіції. Здорова самооцінка, здатність до здорової конкуренції без деструктивних проявів.

Високий рівень (31–45 балів). Виражена нарцисична акцентуація. Пріоритет власної винятковості над інтересами групи.

Обробка та інтерпретація. Результати за кожною шкалою аналізуються окремо. Переважання балів за шкалою «Захоплення» при низьких балах «Суперництва» свідчить про харизматичний, впевнений тип особистості. Навпаки, високі показники за шкалою «Суперництва» при будь-яких балах «Захоплення» вказують на внутрішню напруженість та схильність до захисного самоконтролю, що часто призводить до міжособистісних труднощів.

Додаток Д

Таблиця 2.3 – Результати дослідження за опитувальником нарцисичного захоплення та суперництва NARQ (n=52)

№	Твердження (Параметри NARQ)	1	2	3	4	5
1	Хочу, щоб мною захоплювалися	4 (7,7%)	6 (11,5%)	7 (13,5%)	17 (32,7%)	18 (34,6%)
2	Маю особливі якості	7 (13,5%)	7 (13,5%)	14 (26,9%)	21 (40,4%)	3 (5,7%)
3	Прагну бути в центрі уваги	11 (21,2%)	9 (17,3%)	10 (19,2%)	12 (23,1%)	10 (19,2%)
4	Люблю вражати людей	4 (7,7%)	17 (32,7%)	18 (34,6%)	10 (19,2%)	3 (5,8%)
5	Відчуваю, що гідний захоплення	6 (11,5%)	10 (19,2%)	10 (19,2%)	18 (34,6%)	8 (15,4%)
6	Хочу, щоб помічали сильні сторони	5 (9,6%)	22 (42,3%)	12 (23,1%)	12 (23,1%)	1 (1,9%)
7	Вірю, що справляю враження	6 (11,5%)	6 (11,5%)	16 (30,8%)	15 (28,8%)	9 (17,3%)
8	Хочу виглядати ідеально	7 (13,5%)	23 (44,2%)	8 (15,4%)	12 (23,1%)	2 (3,8%)
9	Подобається повага оточуючих	5 (9,6%)	33 (63,5%)	10 (19,2%)	4 (7,7%)	0 (0%)
10	Захисна реакція на критику	9 (17,3%)	10 (19,2%)	13 (25,0%)	19 (36,5%)	1 (1,9%)
11	Хочу, щоб суперники програвали	6 (11,5%)	17 (32,7%)	12 (23,1%)	13 (25,0%)	4 (7,7%)
12	Погано почуваюся, якщо перевершили	9 (17,3%)	5 (9,6%)	12 (23,1%)	18 (34,6%)	8 (15,4%)
13	Критикую неприємних мені людей	10 (19,2%)	11 (21,2%)	7 (13,5%)	15 (28,8%)	9 (17,3%)
14	Не люблю, коли інші отримують більше	10 (19,2%)	9 (17,3%)	6 (11,5%)	20 (38,5%)	7 (13,5%)
15	Прагнення домінувати	10 (19,2%)	9 (17,3%)	8 (15,4%)	19 (36,5%)	6 (11,5%)
16	Агресія при сумнівах у мені	12 (23,1%)	8 (15,4%)	10 (19,2%)	12 (23,1%)	10 (19,2%)
17	Злість при невизнанні досягнень	9 (17,3%)	9 (17,3%)	9 (17,3%)	13 (25,0%)	12 (23,1%)
18	Бажання показати перевагу	12 (23,1%)	6 (11,5%)	8 (15,4%)	14 (26,9%)	12 (23,1%)